

Aarsberetning for 1859

fra

Overlægerne for den spedalske Sygdom

O. G. Hægh og C. J. Løberg

til

Departementet for det Indre.

Christiania.

Trykt hos Carl C. Werner & Comp.

1860.

I. Beretning fra Overlæge D. G. Høegh.

(Hertil Tabellerne I. II. III. IV. V. VI. XII og XIII samt et Anhang).

Rejserne har i Aarets Løb medtaget et kortere Tidsrum, end nogensinde tidligere, nemlig ikke fuldt 7 Uger. Dette er en Følge af det fuldkomnere Bekjendtskab, jeg efterhaanden har vundet til baade Distrikterne og Forholdene. Det er sandsynligt, at de heller ikke i Fremtiden vil medtage længere Tid undtagen i de Aar, da de fjerneste Dele af det mig anviste Distrikt bliver at besøge.

Den første Rejse gjaldt endel rundt om Throndhjemsfjorden liggende Egne, som jeg ikke tidligere havde besøgt, nemlig Nedre Stjørdalen, Frosten og Stadsbygden, der alle findes indenfor forskellige Lægedistrikters Grænser. I det første af disse Prestegjælde er Spedalskheben kun lidet udbredt; der findes ogsaa en respektabel Gaardbrugerstand, der sandsynligvis kan henregnes til de mere fremskredne i vort Land, medens der fornemlig paa en Strækning, kaldet Halsen, findes en Mængde Proletarier, der skaffer Prestegjeldet særdeles betydelige Udgifter. Det er vanskeligt efter et enkelt og kortvarigt Ophold, som mit her var, at danne sig nogen sikker Mening om et Steds Sundhedstilstand ialmindelighed; men saameget syntes jeg at kunne slutte, at de fleste her forekommende Sygdomme staar i Forbindelse dels med Mangel paa Renlighed og dels med Folkets Ondtlidende fornemlig under dets Deltagelse i de i Nærheden senhøstes og om Vinteren forefaldende Sildefister. Blandt de af førstnævnte Aarsag opstaaende Sygdomme indtager Skab en fremtrædende Plads; dette Onde er her meget udbredt, hvilket ikke synes at være Tilfælde i de øvrige mig bekjendte Dele af Throndhjems Stift; men Stjørdalen grænser ogsaa til Selbo, der har Ord for at være særdeles rigt forsynet med Skab samt med hvad der betinger og følger af dette. Forøvrigt lod Folket i Stjørdalen til at ville arbejde paa at blive frit denne hæslige Sygdom, hvilket for den enkelte Familie vistnok kan gaa let nok; men end lettere kan det, under de herværende Forholde, gaa at forsynes med ny Smitte. Da der imidlertid i dette Prestegjæld viser sig en ualmindelig Interesse for Fremstid i den almene Sundhedspleje og navnlig for Udbredelse af de i den Henseende nyttige Kundskaber, saa er der al Grund til Haab om, at Skab og Alt, hvad dermed følger, i en ikke fjern Fremtid skal blive udryddet her; allerede nu, sagdes der,

var Tilstanden i den Henseende bedre, end for nogle faa Aar tilbage, da kun ringe Opmærksomhed var heftet paa dette Onde.

I det nærliggende Frosten, som er en ualmindelig vakker og frugtbar Bygd, findes en velstaaende og oplyst Gaardbrugerstand, inden hvilken Sundhedsforholdene, saavidt jeg kunde komme efter, er særdeles gode; derimod er dette neppe Tilfældet i den ikke saa lidet talrige Husmandsklasse, som for en væsentlig Del søger sit Erhverv af Sjøen. Da der i de Par seneste Vintre er foregaaet særdeles rige Sildefister paa disse Kanter, og Folket saavel fra Frosten som fra Stjørdalen deri paa mange Maader har deltaget og det under for Helbredens Bevarelse uheldige Forholde, saa er ikke Andet at vente, end at mange Mennefters Sundhed i en nær Fremtid vil vise sig at være nedbrudt formebest Ondtlidende og Overanstrengelse. Blandt de Sygdomme, som paa denne Maade ikke sjældent opstaar, tør Hjertesygdommene indtage en fremtrædende Plads; da imidlertid disse ofte i sin Udvikling er snigende og blandt en haardfør og til Opmærksomhed paa sit legemlige Velbefindende lidet vant Befolkning altfor let undgaar Jagttagelse i lang Tid, saa er deres Oprindelse ikke altid let at faa Rede paa. At de nævnte Omstændigheder ikke vil unblade at ytre sin Indflydelse paa Spedalskhebens Udbredelse, vil findes sandsynligt af Alle, der ikke anser denne udelukkende betinget af Arv, om saa denne skal søges i fjerne Aarhundreder og end fjernere Slegtled.

I Stadsbygdens Prestegjæld synes Spedalskhed i de senere Aar at have været ikke blot tilsyneladende, men tillige i Virkeligheden i Tiltagende; jeg rejste en Smule omkring der, og har desuden her i Byen hyppig Anledning til at faa Bæsteb om dette Prestegjælts Forholde; paa begge Veje er jeg kommen til den Slutning, at en stor Del af Befolkningen fører et haardt Sjæliv, og at Koldhold og Klædebragt ikke altid svarer til Behovet, medens Sansen for Renlighed ikke synes saa ringe. Kaffebrød har her taget en maaste farlig Overhaand. Forøvrigt synes Folket ogsaa her at erkjende Nødvendigheden af større Opmærksomhed paa Helsen Vedligeholdelse, ligesom den oprettede Sundhedskommission i den Henseende skattedes efter Fortjeneste.

Den anden Rejse gik til Høyne Prestegjæld i Søndre Thronhjems Amt og til forskjellige Prestegjælde i alle tre Fogderier i Romsdals Amt. Høyne Hovedsogn udmerker sig paa denne Kant af Landet ved sine mange Spedalske, og det synes desværre, at Antallet af disse for Tiden virkelig er i Tiltagende; det er dog hovedsageligt i de mod Havet liggende Dele af Sognet, de Spedalske findes. I Anneret findes endog, saavidt vides, nu ingen Spedalsk; for nogle faa Aar siden døde de to sidste, man der kjendte, og i disse temmelig vidløftige Slegter vides, som sagt, Ingen at lide af denne Sygdom. Saavidt jeg kunde komme efter, var ogsaa de hygieniske Forholde ikke lidet bedre i de Egne af Prestegjældet, hvor Spedalskhed enten slet ikke eller sjældnere optræder, end ud mod Haskanthen, hvor Forholdene i denne Henseende nok er meget sørgelige. I Høyne traf jeg en Spedalsk, som sagde sig tidligere at have lid af Syphilis og derfor behandlet paa Thronhjems kommunale Sygehus. Da det nok ikke er saa hyppigt at finde, disse to Sygdomme har gjæstet det samme Individ, merkede jeg mig Mandens Dpgvende, og anstillede senere Undersøgelser paa nævnte Sygehus, hvor det viste sig, at han tilligemed Hustru og 2 Børn var bleven i nogle Maaneder i 1855 behandlet for sekundær Syphilis. Han sees at have gennemgaaet Cura Dzondi og at være udstreven som helbredet; hellerikke har han senere merket noget til denne Sygdom; men i April 1858 begyndte Spedalskhed at ytre sig hos ham og den er nu umiskjendelig udviklet. En 59 Aar gammel Kone af samme Prestegjæld har paa nævnte Sygehus været behandlet for sekundær Syphilis paa samme Tid, som hun utvivlsomt har lid af Spedalskhed. Til Bestyrkelse af Diagnosen Rigtighed for begge Sygdommes Vedkommende meddeles i Henhold til den paa Sygehuset førte Journal, at hun 13de Marts 1859 tilligemed sin Egtfælle indkom paa Sygehuset, hvor det viste sig at begge lede af tubercula mucosa ved Anus og Genitalia tilligemed overfladiske Ulcerationer i Svælget. Hun gennemgik Dzondis Kur med Sarsaparille-Dekokt og brugte senere iodium kalicum; den 23de Mai næsteften udstreves hun som helbredet. Den paafølgende 3die Septbr. kom hun imidlertid tilligemed sin Egtfælle og Søn igjen; hos hende bemerkedes nu kun en liden overfladisk Ulceration paa palatum durum. Under hendes seneste Ophold paa Sygehuset, der varede til 21de October f. A., viste Pemphigus sig paa det ene Skinneben, ligesom hun forklarede at have tidligere lid af flere lignende, hvorefter tydelige Ar endnu var tilstede. Fremdeles forklarede, at hun for flere Aar tilbage

havde lid af rivende Smerter i Skinneben og Fodder og at hun derefter tabte Hudfølelsen sammentids. Huden paa Fodrygge og begge Skinnebens udvendige Sider viste sig fuldstændigt ufølsomme for Naalestik. Endvidere giver Distriktslæge Arnzen paa Tilgangslisten for Gillestaal for 1859 Bescbed angaaende en Spedalsk, som af ham tidligere er behandlet for Syphilis (tubercula mucosa). Kanhænde disse Meddelelser har nogen Interesse for dem, der har troet sig berettigede til at anvende Syphilisation som kurativt Midde! mod Spedalskhed, Forsøg, der ifølge Hr. Professor W. Voeds Forsikring har vaet en synderlig Opmerksomhed i Udblandet. Endelig skal jeg lægge til, at den ovenomtalte 59aarige Kone antagelig ikke har havt arveligt Anlæg til Spedalskhed, da hun er fød i Melbalen, hvor denne Sygdom ansees ukjendt; af flere Grunde lægger dog ikke jeg særdeles stor Vægt paa denne Omstændighed.

Fra Høyne drog jeg til Aare, hvor, saavidt jeg kan dømme af de ikke ganske faa Mennefters Udseende, jeg der traf, Folket idethale maa ansees for sundt og sterkt, og hvor Renlighed, om den paa Grund af Næringsveje og indskrænkende Forholde ikke er til det Yderste gennemført, dog holdes i Agt og Ære. Antallet af Husmænd og Indersker sagdes i Tiltagende og dermed følger naturligvis i mange Henseender slettere Forholde; Spedalskhed, der her ikke er særdeles sterkt udbredt, synes i den sidste Tid at have tiltaget noget. Som en Merkelig! herfra vil jeg berette, at man antog Fattigbyrderne ikke i de senere Aar var tiltagne; for Djebliffet kan jeg ikke mindes at det er i flere end et Par andre Prestegjælde, hvor Formændene ved given Anledning har medde! mig lignende Bescbed. Imidlertid antager jeg det rimeligt, at Aare ikke længe vil blive at regne blandt disse lykkelige Undtagelser i vort Land, siden Antallet af Husmænd og Indersker, som ovenfor sagt, er i Tiltagende. Forøvrigt er det ikke hævet over enhver Tvivl, at en saadan Undtagelse fra ethvert Synspunkt betragtet er at anse som lykkelig, da det neppe er tvivlsomt, at de senere Aars Forøgelse i Fattigbyrderne for en ikke uvæsentlig Del striver sig fra Folkets mere udviklede Erkjendelse af Ulyffens og Elendighedens berettigede Krav, hvilken atter støtter sig til Fremfriben i Kultur og Velvære. Fra Aare gik Rejsen til Thingvold, hvis Hovedsogn hører til Indre Romsdals Læge!strift, medens Anneret Dre, som jeg i 1858 besøgte, hører til Søndre Nordmøre. Allerede ved min Gjennemrejse Aaret forud havde Hovedsognet forekommet mig at ligge langt agterud for Nabolsgnet Stangvik; nu var min Opmerksomhed bleven endmere henvendt derpaa, fordi

der i et Sundhedskommissionsmøde, hvorom den befalede Underretning var mig meddelt, var blevet berettet, at Stedets Sogneprest havde erklæret, at dersteds gaves langt flere Spedalske, end de, der var Lægen og Sundhedskommissionen bekendte. Jeg havde da henstillet til Distriktslægen at anmode Hr. Sognepresten om velvilligen at opgive de kun ham bekendte Spedalske og tillige, om gjørligt, at afgive Møde i Sundhedskommissionen, naar jeg kom derhen. Sognepresten havde da den Godhed at opgive, at han ikke havde noteret Navnene paa de af ham observerede Spedalske, men at han skulde gjøre sig Umag for at skaffe Rede paa ialfald nogle af dem, samt at han, forsaavidt hans Forretninger tillod saadant, skulde afgive Møde i Sundhedskommissionen til den for ham nævnte Tid. Desværre faldt det sig saa, at Sognepresten var fraværende, saa jeg hverken i Mødet eller i hans Hjem traf ham, og saaledes maatte savne hans upaatvivlelig værdifulde Meddelelser. Af Sundhedskommissionens forsamlede Medlemmer var isandhed ikke megen Kundskab angaaende Sognets Forholde at erhyve, hvilket var saameget mere paafaldende, som der i det ovenfor nævnte i samme Lægedistrikt liggende Nabosogn Stangvif var vist stor Interesse for Sundhedskommissionens Forhandlinger; ogsaa i Anneret Dre havde jeg sporet nogen Sans for denne Sag. Man lovede imidlertid Bedring og navnlig den Forandring, at Kommunerepræsentanterne skulde ved given Lejlighed søges valgte til Medlemmer af Kommissionen, og at Bygdens Skolelærere skulde anmodes om at yde Sagen sin Bistand.

Ifke meget længere fremme i sine Begreber angaaende Sundhedsplejen syntes man at være paa min næste Station, Nesfets Prestegjeld i Indre Romsdals Lægedistrikt. Den Del, jeg saa af dette Prestegjeld, synes af Naturen bestemt til Gøde for Kultur og Velstand; men jeg frygter isandhed for, at disse Goder endnu er temmelig fjerne der; forøvrigt forekom Folket mig dog ikke at være uimodtageligt for en forstandig Paavirkning. I Molde havde jeg stævnet Møde med den Mand, der forestaar Anstæffelsen af Inventariet til den nye Plejestiftelse dersteds, men paa Vejen did var et Møde berammet med Sundhedskommissionen for Bolsø, hvortil dog kun Distriktslægen og en Formand indfandt sig; da det just var i Høonnens Tid, og Vejret for den idethele var misligt, kan det hændte de øvrige Medlemmer ikke saa Raad til at spendere en Godvejrskdag paa et Møde, hvor ialfald ikke Hø kunde bringes i Hus.

Efterat have tilendebragt de bestemte Forretninger paa Molde, rejste jeg med Dampstib til det

sydligste Prestegjeld i Søndmøre, Banelven, der tidligere var kun lidet undersøgt, hovedsagelig af den Grund, at Distriktslægen har boet fjernt derfra og derhos havt et meget vidtløftigt Distrikt; efterat dette for kort siden er delt, og den derefter ansatte Læge med Iver har taget sig af dets hygieniske Forholde, har man faaet bedre Bets navnlig angaaende de Spedalske og disses Fordeling i Prestegjeldet. Her møder det samme Tilfælde som paa mange andre Steder, at et Prestegjelds forstjellige Sogne med Hensyn til Spedalske er ulige situeret; i Hovedsognet, hvortil henved $\frac{2}{3}$ af den hele Befolkning hører, kjendte man kun 1 Spedalsk, medens Anneret havde 3. Hovedsognets Indvaanere er for en væsentlig Del Dalfolk, der vistnok deltager i de store Fiskerier, men som dog i Hovedsagen er et Landfolk og som saadant fører et sundere Liv og fornemlig har et bedre Kosthold; i Anneret er Folket hovedsagelig Fiskere. Angaaende et andet Prestegjeld, gjennem hvilket Rejsen senere forendel gif, vil jeg ikke undlade den Bemærkning, at Hovedsognet, Borden, rigtignok med den dobbelte Befolkning har 12 Spedalske, medens Anneret, Ørsten, ikke vides at have flere, end 1; det sidstnævnte Sogns Beboere er i Hovedsagen et Dalfolk. I Hjørendfjord staar Renlighedsansen desværre paa et saa lavt Trin som den synes ialmindelighed at staa i Søndre Søndmøre; jeg ved ikke udenfor Bergens Stift at have fundet Menneſter i denne Henseende saa berøvede al Anstændighedsfølelse; paa altfor mange Steder i vort Land spores Mangel paa Renlighed; men Folket andetsteds har dog, saa har det ialfald forekommet mig, undseet sig for og søgt at lægge et Dække over eller undskylde denne sin Mangel, medens man i de her nævnte Egne ligesom med Glid lægger den for Dagen; jeg vil her bringe i Minde blot disse Dyrger, der ligger ikke affides eller bag Huset, men oftest lige for dets Indgang, og om hvis synlige og usynlige Indhold det er lettere at tie end at tale, fornemlig naar bemerkes, at de ialfald ofte er Gaardens eneste Privat. Det er denne fuldkomne Mangel paa Anstændighedsfølelse, som undertiden har gjort mig tvivlsom, om ikke enkelte positive Lovbestemmelser angaaende de groveste Brud paa Hygiene og Velanstændighed ogsaa for Landdistrikterne kunde være gavnlige. En Indvending om det Bænskelige i at overholde saadanne tør være af ringere Vægt, end det Betænkkelige i under vore Forholde at bringe Menneſkenes private Forholde ind under Lovbestemmelser. For Tiden kjendes kun 1 Spedalsk i Hjørendfjord; en anden, som i nogen Tid havde været under Behandling paa Lungegaardshospita-

talet, var, saa berettes, rejst derfra til Mandal, for at søge Hr. Doktor Roschers Behandling. Dette Prestegjelds økonomiske Forholde syntes ikke at være uheldige; men Folket eller rettere den Del deraf, der kom mig for Dje, havde ikke det friske Udseende, som Dalfolket i vort Land gjerne frembyder, og af de Oplysninger, der meddeltes mig, maa jeg slutte, at baade Kosthold og Boliger i de senere Aar har undergaaet Forandringer, som neppe er Forbedringer. Langt mere Kjøb sælges og Korn kjøbes, end tidligere var Tilfældet, og Røghuens Arne har vejet Pladsen for Kogeovnen, hvilket fornemmelig, hvor Boligerne som her er smaa, altid virker ufordelagtigt. Paa meget saa Undtagelser nær var her ingen Kofstue, og de af disse, der fandtes, skulde være lave og mørke. Denne Forandring i Boligernes Konstruktion, som kan iagttages i flere af Landets Kystegne, har sin Oprindelse sandsynligvis langt mere fra Vinkningen af Bygnings- tømmer og Brændeskog, end fra Folkets Trang til forøgede Bekvemligheder; thi, havde det sidste været Forandringens Grund, maatte de nye Boliger have frembudt et ganske andet Udseende. Der er for mig ingen Tvivl om, at Røghuen med alle sine Mangler yder en sundere Bolig, end disse Kogeovne og Kofstuer, som nu jevnlig rejser sig paa hines Ruiner; men det er vistnok at haabe, at disse sidstnævnte Boliger med Tiden vil vige Pladsen for andre, der bliver baade bekvemmere og sundere, end alle de tidligere. Imidlertid har Folkets Helbred i denne Overgangstid en svær Prøve at bestaa, og det er vel ikke Andet at vente, end at den skal bære Merke efter Prøven. Paa saa Steder har i den Grad som her den Tanke paatrængt sig mig, at Distriktslægerne er værre farne, jeg kan gjerne sige, i alle Henseender end alle andre Landets Embedsmænd. Staten giver dem en lav Afønning; det især i Kystegnene lidet talrige formuende Publikum betaler yderst flet deres Arbejde, og den stakkels Almuesmands ringe Kultur samt økonomiske og huslige Forholde gjør ham vanskeligt at behandle paa en for Lægen selv tilfredsstillende Maade og med et Pengeudbytte, som Enhver, der har noget Begreb om disse Egnes smaa Forholde, kan stjonne. Hertil kommer at Lægen, som til sin fortsatte Udvikling tiltrænger baade Bøger og Omgang med Kolleger, har lidet Lejlighed til at skaffe sig begge Dele; lægges saa endvidere Merke til, hvor lidet Paaafjænnelse der i Et og Alt følger af disse Embedsmænds samvittighedsfulde og ikke sjelden opofrende Virksomhed i deres Kald, og hvor sjelden en saadan kan skaffe dem noget materielt Fortrin fremfor deres mindre virksomme Kolleger, saa maa man isandhed undre sig over,

at der i denne Embedsklasse gives saamange hæderlige og dygtige Mænd, som Tilfældet unegtelig er.

Fra Hjørendsfjord gif Rejsen til Nordre Søndmøre og først til Drstog, hvor jeg søgte at gjøre mig bekendt med Forholdene, og dernæst til Skøje, hvor jeg mødte Sundhedskommissionen. Det var en sand Nydelse at komme fra det trange og mørke Hjørendsfjord til det smukke Drstog, hvor man træffer Befolkningen under andre Vilkaar, end i Søndre Søndmøre; den almindelige Mandss Boliger og Kosthold syntes her at være bedre, end i de fleste Egne, jeg har gennemreist, og selv for Renlighed havde man en ganske anden Agtelse end nogle saa Mile derfra. Folkets Ydre bar ogsaa Præg af alt dette; sjelden har jeg seet en Befolkning idethale af et saa sundt Udseende som her i Drstogs Hovedsoan; her fandtes da ogsaa kun 1 Spedalsk ligesom i Anneret kun 1. I de to længere ind i Fjorden liggende Prestegjelde, Stranden og Nordbalen, der tilsammen udgjør et Lægedistrikt, har de Spedalskes Antal nok altid været lidet, nu er det gaaet ned til 1 for det hele Distrikt. Dette Embede har allerede i længere Tid staaet ubesat, som man har sagt mig, af Mangel paa Ansøgere. Det skal efter de Oplysninger, jeg hos den tidligere der ansatte Læge og hos Andre fik, ikke undre mig, om dette Embede fremdeles bliver usøgt. Der er imidlertid en Maade at ordne Sagen paa — saa forekommer det idetmindste mig sandsynligt — som vilde skaffe endog Konkurrence om Embedet, og denne Maade ikke alene medfører ingen forøgede Omkostninger for Staten, men er tillige — saa synes mig — i alle Parter's Interesse. Man kan nemlig udvide Distriktet til at omfatte tillige Drstog og, jeg skulde være tilbøjelig til at antage, tillige Skøje og Vatne Prestegjeld, hvorhos Lægen skulde gives Tilladelse til at tage Bopæl i Drstog. Mod denne Udvej kan indvendes, at derved vil de indre Bygder saa noget lang Vej til Lægen; men saa faar jeg spørge, om det er bedre, at de, som nu er Tilfældet, har den end længere til Malesund, eller endelig, om det, i det Fald en Læge skulde se sig nød til at søge Embedet, som det nu er, er bedre for Distriktet at have en Læge inden sine Grænser, naar denne ikke kan have saamegen Søgning, at han derved kan holde sig oppe i økonomisk Henseende, og som under enhver Omstændighed vil, saasnart hvilken som helst Leilighed byder sig, søge at komme bort fra en Stilling, hvorved han saalidet kan føle sig tilfredsstillet. Det er isandhed til lidet virkeligt Gavn for et Distrikt at saa en Læge, saalænge det mangler Kultur til at fatte og

altsaa benytte det Gode, der saaledes er blevet samme til Del, og det er til stor Skade for en ung Læge at hensesættes i Forholde, som de for Tiden er og som de i en ikke kort Fremtid maa forudsættes at blive i det nuværende Østre Søndmøres Lægedistrikt*). I Ørskog vilde Lægen finde et i flere Henseender behageligt Opholdsted, med sandsynligvis tillige en saavidt stadig Virksomhed, at han dermed kunde føle sig tilfredsstillet. For Lægen i Nordre Søndmøre Distrikt vilde der blive en vid Mark nok tilbage, at virke paa, nemlig foruden Alesund, hvor han nu har og vel fremdeles bør have sin Bopæl, Prestegjeldene Haram og Borgund. Naar endelig hertil kommer, at Dampskibe gjør regelmæssigt ugentlige Ture indover Fjorden, saavidt jeg ved, ligetil Geiranger, saa kan jeg ikke skjønne Andet, end at Staten ved at sætte en Distriktslæge i Ørskog sørger hvad offentligt og endog privat Lægetilsyn angaar bedre for Stranden og Nordbølen, end der for en Mængde andre Prestegjælde er sørget i vort Land, og det saadanne, som skulde vide bedre, end de nævnte har gjort, at benytte den Lægehjælp, som maatte blive dem buden.

Fra Ørskog tog jeg den almindelige Vej over Fjeldet til Tresfjorden i Vestnes Prestegjeld i Østre Romsdals Lægedistrikt. Her møder man en allerede i sit Ydre fra Søndmøringen forskjellig afpræget Befolkning, hos hvilken Spedalskheden i den senere Tid har krævet mange Dø. Alene af sidstnævnte Omstændighed kan sluttes, at det her ikke staar alfor vel til med Hygienen, en Slutning, hvorpaa man ved Samtale med og Observation af Folket snart faar en sikker Bekræftelse.

Angaaende Forholdene ved Refnes Hospital, som jeg under mine Ophold i Aarets Løb paa Molde undersøgte, er Intet at bemærke, da de var og maatte være i Hovedsagen uforandrede.

I det Nordensjeldske udmerker Egnene omkring den store Fjorden sig ved sine mange Spedalske; af disse Egne havde jeg ikke tidligere, undtagen paa Gjennemreise, seet Kolværd og Fosnes, hvorfor jeg i sidst afvigte Aar stævne Møde med disse Prestegjeldes Sundhedskommissioner. I Kolværd er det fornemlig Leks Annexogn, der

staar tilbage i Kultur og Hygiene og som har de fleste Spedalske; det ligger dels paa Der dels paa et sønderrevet Fastland, saa Indvaanerne lever under alle de Bamseligheder og Ulemper, der betinges af isoleret Liv og tungvindt Kommunikation. Til den i Hovedfognet berammede Sundhedskommission mødte ikke desmindre, saavidt jeg minde, samtlige eller ialfald de fleste af Annexets Medlemmer, uagtet flere af dem havde flere Mile tilfjøs og der desuden paa den fastsatte Dag mødte dem en temmelig stiv Modbør. Dette og adskillige andre Træk lagde for Dagen, at Sansen for noget Bedre her var vaft, og jeg har det Haab, at denne Bættelse skal finde end mere Næring, naar Bygden faar sin særskilte Sundhedskommission, hvilket i en nær Fremtid vil ske, da den har faaet eller snart skal faa eget Formandskab. En for Befolkningens Helbred meget skadelig Bedrift har i de senere Aar udvirket sig; det er Brugen af ganske smaa Baade til deres Rejser til og Fiskeri i Lofoten. I min første Aarsberetning omtalte jeg denne Skik, der fornemlig i disse Egne har taget Overhaand, og som sandsynlig ikke lidet bidrager til at forøge Antallet af Spedalskhedens Dø; det lader desværre til, at Skikken fremdeles udbreder sig; her antages nemlig og som det synes, med Grund, at Nettoudbyttet af Fisket paa denne Maade bliver større, end ved Brugen af større Baade og dertil hørende kostbarere Redskaber; det betydeligere Ondslidende og dermed følgende Sygdomme afstrækker ikke saasnart disse haardføre Menneſker, hos hvem Tanken om Sygdommenes naturlige Aarsager endnu saa yderst sjelden er vaft, og for denne Tanke er kommen til Huse hos Folket, skal det hverken i dette Stykke eller i andre lære at undgaa mange af de Lejlighedsaarsager til Sygdom, som Landets Bejrlag og Erhvervskildernes Besværlighed i saa rigt Maal frembyder.

I Fosnes Prestegjeld, hvorhen jeg senere kom, var ved Tællingen af Spedalske i 1856 Forholdet af disse til den samlede Folkemængde større, end i noget andet Prestegjeld i det Nordensjeldske, Bjørnør undtaget. I de senere Aar har Antallet af disse Ulykkelige været noget i Aftagende, og uimodsigeligt er, at Sansen for en bedre Hygiene her er vaft, hvilket ytrer sig ikke mindst ved Kjærlighed til Renlighed. Fattigdommen er dog endnu stor fornemlig i det mod det aabne Hav liggende Annexogn, Halmø, hvor Livet i mange Maader er tungere at friste, end i de mere indensunds liggende Sogne, Vist og Fosnes.

Romsdals Sygehus optager for Tiden i Henshold til Kgl. Resolution af 27de Januar 1859

*) Forat forebygge enhver mulig Misforstaaelse af det ovenfor Ytrede, vil jeg lægge til, at det er saa langt fra, at jeg dermed har tilsluttet nogen Dabel mod den Læge, som i nogle Aar var ansat i dette Distrikt, at jeg meget mere maa yde ham min fulde Aerkjendelse for hans Bestræbelser for at virke til sit Distrikts Bedste, ligesom det i kort Tid har lyktes ham i sin nye Virkefærd at vinde almindelig Aerkjendelse og Tillid.

indtil 20 Spedalske fra Nordre Thronhjems Amt til Forplejning imod et for hvert Plejelem bestemt Tilskud af Statskassen; da Kontrollen med dette Tilskuds forsvarlige Anvendelse ved samme Rgl. Resolution er overdraget Overlægen i Thronhjem, saa faldt det af sig selv, at jeg lagde Vejen om dette Sygehus. Ved hvert Kvartals Udgang er fra den ved samme ansatte Læge hertil indsendt Fortegnelse over de ved Sygehuset saaledes forplejede Spedalske med særskilt Angivelse af Riggedage samt med vedkommende Sogneprestens Bemærkninger om de Indlagtes Uformuenhed. Ved de saaledes modtagne Expeditioner samt ved forskjellige andre Meddelelser angaaende Spedalske derheds havde jeg faaet Indtrykket af, at denne mildtidsige Plejestiftelse drevs med Orden, et Indtryk som tilfulde stadfæstedes ved at gjennemgaa de førte Journaler, ved at se Lemmerne og det hele Stel. Paa Sygehuset har desuden flere Spedalske været underkastede Kurforsøg, efter hvilke nogle er udgaaene i betydelig Bedring og to som helbrede. Den ene af Sidstnævnte, en Kone af Overhalsvædens Prestegjæld, havde Sygehuslægen den Godhed at hente ned til Sygehuset, hvor jeg da fik Anledning til at undersøge hendes Tilstand, efterat hun fra den Tid, hun forlod Sygehuset, havde tilbragt omtrent et halvt Aar i Hjemmet. Intet Tegn paa Spedalskhed var nu hos hende at opdage, hvorfor hun sikkert med god Grund var udfireven som helbredet. Om Recidiv vil indtræde, kan naturligvis Ingen med nogen Grad af Sikkerhed forudsige, men at dette for en saare væsentlig Del vil afhænge af den Omhu, hun ved ydre og indre Forholde er istand til at vise sin Helbred, vover jeg at slutte af hvad jeg i noget lignende Tilfælde tidligere har erfaret. Hos et Par andre Spedalske, der var udgaaede fra Behandlingen paa dette Sygehus i betydelig Bedring, lod Sygdommen til siden Udskrivningen at være forbleven omtrent stationær, Noget, der ikke er ualmindeligt hos dem, der tilbørligt kan passe sin Helbred. Det maa ansees særdeles heldigt, at der fandtes Udgang til at forpleje endel fattige Spedalske paa dette Sygehus indtil Plejestiftelsen paa Reitzgerdet aabnes; der kan nemlig ingen Tvivl være om, at de allerfleste af disse Plejlemmer er blevene sparte for mange Lidelser, som ellers vilde rammet dem, og at derhos deres Fjernelse fra de ofte overfyldte Boliger i deres Hjem, i ikke ringe Mon har bidraget til at forbedre Sundhedsforholdene inden disse. Det er denne sidste Omstændighed, som efter min Opfatning i væsentlig Mon gjør Plejestiftelserne til noget Mere, end almindelige Fattigforsørgelses Anstalter, hvis

eneste Maal er Vinding af de optagne Indviders Nød og Lidelser. Derhos kan der blive Spørgsmaal, om ikke Plejestiftelserne i videre Udstrækning, end tidligere tænkt, vil udfylde Kuranstaltens Plads; i Henhold til de Erfaringer, jeg i den senere Tid har havt Anledning til at samle angaaende Virksomheden af denne Sygdoms Behandling, antager jeg det sandsynligt, at Plejestiftelsernes Befolkning forendel skal blive mere migratorisk, end baade de fleste Andre og jeg tidligere har antaget. Hermed vil jeg ingenlunde have sagt, at Helbredelsernes Antal i Plejestiftelserne kan ventes at blive videre betydeligt, derimod antager jeg, at de betydeligt Bedreder skal blive adskilligt større, og det er rimeligt, at ikke faa af disse vil vende tilbage til Hjemmet, hvor de enten skal være snart hjemfaldne til Recidiv, eller, om de fra Lemmelivet i Stiftelsen har medbragt Sans for et bedre Stel og større Opmerksomhed for Helbredens Bevarelse, kan i mange Aar blive istand til at arbejde for sit Underhold og saaledes ikke alene undgaa at falde Stat eller Kommune til Byrde, men endog blive en forbedret Hygieens bedste Talsmænd blandt sine Omgivelser. Det kan hændes man vil anse disse Forhaabninger for i høj Grad sangviniske; jeg støtter dem imidlertid dertil, at ikke saa faa Spedalske i Løbet af det sidste Aar har været behandlet nogle paa Sygehus og nogle i deres respektive Hjem med netop saadan Fremgang, som jeg forudsætter for Plejestiftelserne, hvor jeg antager, at de fornødne Betingelser for disse Resultater skal blive i end højere Grad tilstede, end de har været i de Syges Hjem. Saameget jeg end venter mig for Spedalskhedens Pathologi af Mikroskop og Kemi, maa jeg rentud tilstaa, at jeg ikke nærer særdeles store Forhaabninger om, at Sygdommens Therapi i en nogenlunde nær Fremtid skal vinde synderligt gennem disse Hjelpekilder, og allermindst vil jeg opmuntre til at stanse med alle Kurforsøg indtil man har udgransket, fundet og paavist alle Forandringer i Legemets faste og flydende Dele, som betinges af denne Sygdom, og dem, der betinger den, hvilket Sidste tør blive en end vanskeligere Opgave at løse. Har man Net til at slutte derfra, at andre Sygdomme, hvis minutiose Pathologi er ligesaa dunkel som Spedalskhedens, allerede en lang Tid har været behandlet med ganske tilfredsstillende Resultater, og at Videnskabsmændenes ihærdigste Bestræbelser endnu ikke har været istand til at løse Gaaderne ved de Sygdomme, hvorpaa Opmerksomheden længst har været rettet, saa antager jeg mig og andre Læger fuldt berettigede til for Behandlingen af Spedalskhed at søge Indikationer paa samme Maade, som disse

søges for disse andre Sygdomme, og til den Tro at de, som vil opsætte med enhver Behandling indtil ovenomtalte fuldkomne patologiske Kundskab er naaet, vil komme til at vente noget længe.

Fra Rambdals Sygehus tog jeg til Beitstadens Prestegjeld, hvis Sundhedskommission jeg mødte. Dette Prestegjeld er af dem, hvis Forholde med Hensyn til Spedalskhed er mindre vel undersøgte, hvortil Grunden hovedsageligt maa søges deri, at det tidligere var tillagt et Lægedistrikt, hvoraf det udgjorde en temmelig fjern Udkant, saa Distriktslægen blev kun lidet kjendt der. Allerede Tællingen for 1859 viser saaledes nogen Forøgelse i de Spedalskes Antal; imidlertid vil dette Prestegjeld forhaabentlig aldrig frembyde nogen betydeligere Mængde af Spedalske, dertil lod Forholdene at være idethale for gode og navnlig syntes Sansen for legemligt Velvære ikke lidet vakt; men det forstaaer sig, det var blandt Prestegjeldets Gaardmænd, jeg stiftede Bekjendtskaber; med Husmændene forholder det sig ganske mindre godt, og her er det blandt dem, de fleste Spedalske findes. Forøvrigt syntes Sundhedskommissionens Medlemmer at fatte denne Indretnings Betydning, hvorfor der er grundet Haab om, at de under god Vejledning vil rette paa Mangt i det daglige Stel, der virker mindre godt.

Her var det sidste Møde, jeg i Aarets Løb havde med nogen Sundhedskommission. Saa-danne Møder har jeg overværet i følgende Lægedistrikter: Stjørdalen, Søndre Indherred, Nordre Fosen, Søndre Fosen, Nordre Nordmøre, Indre Nordmøre, Indre Romsdal, Vestre Søndmøre, Indre Søndmøre, Nordre Søndmøre, Nire Randsdal, Indre Randsdal og Nordre Indherred; desuden var som ovenfor sagt, Møde berammet med en Sundhedskommission i Nire Romsdals Lægedistrikt, uden at det kom istand. Paa Molde var jeg i omhandlede Aar kun kort; men naar den ny Plejefistelse der faar sit Belæg, vil de aarlige Ophold dersteds blive baade langvarigere og noget hyppigere, end hidtil har været Tilfælde.

At gjøre Regnskab for hvad der ved disse Rejser er udrettet, er en saameget vanskeligere Sag, som saadant ikke kan godtgjøres ved Tal og paa-viselige Fakta; jeg faar haabe, at mine Møder med Sundhedskommissionerne har virket endel til at vække Sansen for denne Institution, hvis Betydning lader til efterhaanden at vinde større Anerkjendelse, hvor den bliver virkelig kjendt af Befolkningen, hvilket sker naturligvis kun der, hvor den er en ikke blot Formsag; og der er Grund til at antage, at de Steder, hvor den kun som saadan opfattes af Leberne, er efterhaanden indfandne

til nogle ganske faa. I nogle Formandskabsdistrikter, hvor kun en enkelt eller et Par Spedalske findes, er endnu ingen Sundhedskommissioner i Henhold til Lov af 5te August 1857 oprettede; dette er sikkert nok; men mindre sikkert synes det at være, hvem der er berettiget og forpligtet til at paase, at nævnte Lov i saa Henseende overholdes; i et Tilfælde har jeg erfaret, at vedkommende Amtmand tog sig af Sagen; i flere andre har jeg gennem Distriktslægerne søgt at faa Sagen igang, udenat det til denne Tid har lyktes i alle. Imidlertid har jeg antaget, at det er tjenligt at se Undladelsen i nogen Tid an med Taalmodighed, da det her gjælder at faa Folkets gode Vilje med. Nu er jeg gennem det Rgl. Departements velvillige Foranstaltning gjort bekjendt med, at der for Stortinget er fremfat en Rgl. Proposition angaaende Lov om Sundhedskommissioner overalt i Rigets Landdistrikter; naar en saadan Lov kommer istand, vil vel Sagen gaa af sig selv. Forøvrigt har det vist sig, at Loven af 5te August 1857 paa flere Steder er mindre rigtig opfattet. I et Formandskabsdistrikt har man ikke fundet sig besøjet til, efterat nævnte Lov er traad ifra, at vælge Medlemmer af Sundhedskommissionen, men hjulpet sig med det Valg, der i sin Tid foretoges i Henhold til Rgl. Refol. af 29de August 1855. I en Korrespondens, som i den Anledning opstod mellem vedkommende Distriktslæge og mig, ytrede Forsnævnte, at han ansaa en Sundhedskommission fuldstændig, naar Distriktslægen afgav Møde med et Formandskab; hvor alene Formandskabets Medlemmer af den samlede Kommunerepræsentation er valgte til at være Sundhedskommissionens Medlemmer, har denne Paastand sin Rigtighed; men hvor aldeles intet saadant Valg i Henhold til oftnævnte Lov er foregaaet, forholder det sig anderledes; thi der eksisterer i Birkeligheden ingen Sundhedskommission. Forud for ethvert ordentligt Møde i en Sundhedskommission bør, i Henhold til nævnte Lovs § 4 og til § 2 i det af det Rgl. Departement under 28de April 1858 udfærdigede Reglement, betimeligt Varsel af Distriktslægen udstedes til Kommissionens øvrige Medlemmer uden Hensyn til, om disse ere varslede til Møde i Repræsentantskabet. Dette er ikke altid skeet, og Følgen deraf har i et Par Tilfælde været, at vedkommende Distriktslæge har forgjeves indfundet sig; det er vel klart, at Medlemmerne ikke uden udtryffeligt og betimeligt Varsel, hvorved vel maa forståes et saadant, der har naaet samtlige Medlemmer før de begiver sig paa Rejsen til Mødestedet, er forpligtede til at deltage i eller overvære Sundhedskommissionens Forhandlinger.

I et enkelt Distrikt har Ordføreren holdt Møder paa flere forskjellige og vidt fra hverandre fjernede Steder uden Hensyn til, om samtlige valgte Medlemmer vare varselede og kom tilstede; i disse Møder har han for talrige Forsamlinger af begge Køn holdt Foredrag antagelig til meget Gavn for Almuen. Uagtet en saadan Fremgangsmaade i visse Maader er meget nyttig, saa er den dog ikke hjemlet ved oftnævnte Lov af 5te August 1857 og det er saaledes ikke rimeligt, at de derved bevirkede Udgifter kan blive at erstatte paa den i nævnte Lov angivne Maade. Imidlertid faar man holde Lægerne tilgode, at de ikke er sterke Lovfortolkere; de sidstnævnte og enkelte andre Misforstaaelser har hvilt paa en hæderlig Grundvold, nemlig Bestræbelse for at virke saameget Gavn som muligt; jeg har dog anseet det for Pligt at gjøre Vedkommende opmærksomme paa saadanne Fejltagelser, og disse mine Henvendelser er, saavidt jeg har merket, mødt med Velvilje af dem, der har været besjelet af Iver for sine Pligters Opfyldelse.

Gjenstande for Foredrag i Sundhedskommissionerne har ialmindelighed været saadanne, som ligger det daglige Liv nært: Folkets huslige Stel ialmindelighed, dets Føde, Beklædning, Boliger og Renlighed, Barnets Opfostring og Pleje, Aarstidernes forskjellige Indvirkning paa Helbredden. Hvor disse Gjenstande er behandlede med tilbørligt Hensyn til Tilhørernes Standpunkt, der har Foredragene udentvivl stiftet ikke ringe Nytte. Der er vistnok dem, der paastaar, at slige Foredrag snart glemmes og at Alt saaledes bliver ved det Gamle; dette er sandt i en vis Udstrækning; men Ingen har tænkt ved enkelte Foredrag at kunne bevirke en fuldstændig Revolution i en Befolknings Livsvaner, eller, ved saaledes at udbrede Kundskaber, med Et at kunne drage en hel Befolkning op paa et højere Kulturtrin; det er meget mere enhver forstandig Mand klart, at det er kun gennem en langvarig Virken paa flere Generationer, at Sundhedskommissionerne kan øve synderlig Indflydelse paa Befolkningens Kultur; men forstandige Mennesker forkaster ikke et Middel, fordi ikke Alt derved kan vindes, ialfald saalænge intet bedre er at paavise. Man har rigtignok sagt, at et forbedret Almueskolevæsen skulde alene være istand til at udrette Alt for Folkets Udvikling; det er dog rimeligt, at saadanne Udsagn skrives sig netop fra dem, der har det tarveligste Begreb om dette og alle andre Skolevæsen. Almueskolen er naturligvis af den allerførste Vigtighed, men hvor godt og fuldkomment den end indrettes, saa vil den dog ikke strække til i Alt, og netop de Kundskaber, som

gennem Sundhedskommissionen finder sin Udbredelse, vil neppe nogensinde blive Gjenstande for Undervisning i denne Skole, fordi de for en væsentlig Del ligger over Barnealderens Begreb. Christendommens Sandheder er unegtelig let fattelige for den mest Uærde; men ikke desmindre vil ingen Almueskole, ikke engang den fuldkomneste, gjøre deres Befæstelse hos Menneskene ved idelig Prædiken overflødige; hvor fattelige Naturkundskaberne end kan fremstilles, saa vil de for den Udannede altid være vanskelige at forstaa og anvende, end Religionens Sandheder; den Slutning ligger altsaa ganske nær, at hine Kundskaber ikke mindre, end disse Sandheder, behøver atter og atter at indskræpes Menneskene; det daglige Liv medfører Fristelser til ligesaavel at overtræde Sundhedslærens som Religionens og Moralens Love. Dels af denne Grund og dels fordi, som ovenfor sagt, Kundskaberne først sent er istand til at trænge ned gennem Folkets Masse, kan jeg ikke være enig med dem, der antager, at Foredrag i Sundhedskommissionerne kun gennem et kortere Tidsrum kan ventes at udrette Noget. De, der ræsonnerer saaledes, maa da forestille sig, at det er muligt, for at bruge et mere betegnende end smukt Billede, at drive Kundskaber ind i en Befolkning som Spiger i en Væg; naar de engang er komne ind, saa skal de sidde i en uberegnelig Fremtid; aa nej, hver Generation faar nok begynde forfra. I trykt Skrift har nys været anført, at vort Lands Distriktslæger ikke kan antages at være i Besiddelse af Kundskaber og Evner til at holde Foredrag i Sundhedskommissionerne. Denne Paastand kan gøres alene af dem, der tænker sig disse Foredrag som lærde videnskabelige Undersøgelser bragte i en kunstmæssig Form; men en saadan Forestilling om dem er naturligvis højt urimelig. Her maa det gjælde paa en for Almuesmanden let fattelig Maade at forklare Aarsagerne til, at Mangler ved Bolig, Beklædning og Føde, fortsat ved Omsorgen for legemligt Velsære, med Nødvendighed medfører Sygdom og Elendighed; og til at give en saadan Forklaring udtræves ikke dybere Kundskaber eller større Evner, end vore Distriktslæger ialmindelighed er i Besiddelse af; det er ikke andre Forklaringer her kræves, end dem enhver samvittighedsfuld Læge giver sine Patienter; Forskjellen bestaar kun deri, at de i Sundhedskommissionerne gives til flere paa engang. Og hvad nu Formen angaar, da er ikke Folket vanskeligt at tilfredsstille, det er ikke forvænnet i den Retning. Er Tanken klar, finder den nok sin Form snart i et kort Foredrag, snart i Samtale med Kommissionens Medlemmer og snart derved, at en eller anden dertil stiftet

Afhandling, der af de Tilstedeværende enten tidligere er læst eller for dem i Mødet læses, bliver forklaret. Den, der ikke ser sig istand til at levere saadanne Forklaringer, som her er Tale om, bør ikke indlade sig paa at være Embedslæge, af hvem det med fuld Høje kan kræves, at han har sat sig ind i Materier som de nævnte, og at han er en ialmindelighed dannet Mand.

I samme Skrift er yttret, at Uddeling af „Pris-skrifter“ angaaende Hygienen langt er at foretrække for de nævnte Foredrag. Ingen ønsker mere, end jeg, Skrifter i den Retning udbredte blandt Almuen; men det være mig dog tilladt at opkaste Spørgsmaal, om vi har forhaanden disse „Pris-skrifter“ eller om vi har nogen Grund til snart at vente dem; efter fattig Lejlighed har jeg forsøgt at skrive for Almuen, men Pris-skrifter tør naturligvis ikke jeg paatage mig at levere; jeg har opfordret Kolleger til at yde Bidrag til mit lille Tidsskrift; men hidtil har jeg isandhed ikke havt Grund til at glæde mig ved megen Bistand; kun en Kollega og det en her Nordenfjelds har havt den Godhed at tilstille mig en liden Afhandling, som jeg desværre ikke har kunnet benytte af den Grund, at den indløb efterat samme Materie, den omhandlede, var bearbejdet i et da under Trykken værende Hefte. Det er sandt, jeg har vist ikke kunnet udsætte Prisbelønninger, men Honorar for Bidrag har jeg dog budt. Et skal man i denne Sag holde sig for Dje, og det er, at de Materier, disse Skrifter skal omhandle, endnu er saa fremmede for vore Almuesmænd ialmindelighed, at det er vanskeligt uden gennem Foredrag i Sundhedskommissionerne, at skaffe Skrifterne Indgang, og det ved baade at vække Opmerksomheden for dem og ved der at forklare Mangt, som selv det mest populære „Pris-skrift“ tør blive nød til at efterlade i det Dunkle for en stor Del af Læserne.

Foruden ovenfor anførte og lignende Gjenstande for Foredrag i Sundhedskommissionerne er paa enkelt Sted højere liggende Themaer valgte: saaledes er i en Sundhedskommission „Jordens Dannelse og Forskjellighed foredraget med Anvendelse paa Distriktets Forholde.“

Inden et Par Sundhedskommissioner i Vestre Søndermøre Distrikt har man under Erkjendelse af det kanske især i de Egne ufuldkomne kvindelige Husstiel taget under Overvejelse, hvorledes dette paa hensigtsmæssigste Maade staar til at forbedre, og man har da fornemlig fæstet sin Opmerksomhed ved en Amtsskole for kvindelig Husgjerning. Om dette Middel er det hensigtsmæssigste og praktisk udførbart, skal jeg ikke her tillade mig at drøfte; men vist er, at Manglerne ved det kvindelige Hus-

stiel i de fleste, for ikke at sige alle vort Lands Kystdistrikter, er saa betydelige og af saa afgjørende Indflydelse paa Befolkningens Velsere, at der for Sundhedskommissionerne er fuld Opfordring til at henvende sin Opmerksomhed paa denne Sag, og det vidner om et klart Indblik i Folkelivet, at man er kommen ind derpaa.

En højt agtet Mand, hvis Opmerksomhed i flere Aar har været rettet paa vort Folkeliiv og som ikke har undladt at gøre sig bekendt ogsaa med Kystfolket og dets Kaar, har engang sagt mig, at han oftere havde overvejet Midler til at virke i samme Retning, som den omtalte Amtsskole var tænkt beregnet paa, og at han var bleven staaende ved den Tanke, at flere Kvinder fra de Kanter af Landet, hvor Husstellet er godt, burde bevæges til at tage Ophold i de i nævnte Henseende flattere situerede Kystegne, for der i Egenskab enten af Lærere eller Tjenesttyende at indvirke paa de indfødte Kvinders Sans for sin Gjerning. Heller ikke angaaende dette Middel's Hensigtsmæssighed og praktiske Udførbarehed skal jeg nu udtale nogen Mening, men kun som et Sideskrift dertil anføre, at man kanske med ligesaa stor Berettigelse kunde tænke paa at sende unge Kvinder fra Kysten ind i Landets bedste Egne, for der som Tjenesttyende — om saa maatte være uden Løn — at lære Mangt, som deres egne Mødre og hjemlige Madmødre ikke kan bibringe dem. Naar jeg i denne Indberetning tillader mig at henlede det Kgl. Departements Opmerksomhed paa denne og lignende Gjenstande, har dette forendel sin Grund deri, at jeg haaber saaledes at kunne ved det Kgl. Departements Foranstaltning henvende mig til Distriktslæger og Sundhedskommissioner; men jeg antager rigtignok derhos, at det Kgl. Departement paa denne Maade faar et Overblik over Sundhedskommissionernes baade Maade at virke paa og Evne til at udrette Noget, samt over den Indflydelse, jeg som disse Kommissioners Besleber, kan udøve.

Efterat det af min ærede Kollega, Hr. Overlæge Løbergs, Aarsberetning for 1858 var blevet bekendt, at han i Cirkulære til samtlige Distriktslæger inden sin Embedsreds havde sendt et Forslag til Instrux for Sundhedskommissionernes Medlemmer, henvendte et Par Kommissioner her Nord sig til mig med Anmodning om at forfatte et lignende. Allerede i Sundhedskommissionernes første Tid, forend de endnu ved Lov var etablerede, havde flere Distriktslæger gjort Forslag til og, saavidt minde, i et Tilfælde (Nordre Fossens Distrikt) faaet vedtaget saadan Instrux; imidlertid havde jeg holdt mig passiv, da jeg ikke var fuldt over-

bevist, om den rette Tid for et saadant Forslag endnu var indtraad; jeg antog nemlig, at Kommissions-Medlemmernes Opmerksomhed i den første Tid burde rettes mere paa Virksomhed indad end udad, saaledes at Erhvervelse og Udbredelse af Kundskaber blev Hovedsagen, og at de burde bringes til at føle Trang til Kundskaben, hvilket forhønde mindre skulde blive Tilfælde, hvis Resultaterne saaledes som disse i en Instrux eller i „Forholdsregler“ maatte blive med engang at levere dem i Hænderne, og hvorved de maatte skulde bringes til at betragte sig mere som Politibetjente, end som Lærere i Hygienens Tjeneste. Dette var min Betragtningssmaa af Sagen, uden at jeg derfor siger det var den ene rette; da man imidlertid nu havde fundet det bekvemt og hensigtsmæssigt at have Hygienens saaledes in nuce i Form af Forholdsregler eller Instrux, efterkom jeg de til mig stillede Anmodninger og forfattede et Forslag, jeg foranstaltede trykt i nogle tusinde Exemplarer og holdt tilsalg hos en henværende Boghandler for 1 R. Stykket, naar et vist Antal Exemplarer paa engang kjøbes. Saavidt jeg ved, er et Par tusinde Exemplarer allerede udsolgte, uagtet det var først i Midten af forrige Mars October, da de fleste Sundhedskommissioner indtil Vaarens Komme har sluttet sin Virksomhed, at Forslaget forlod Pressen. Det lader formode, at nogen Trang til et saadant lidet Skrift, der naturligvis er yderst simpelt, har været tilstede. Et Exemplar tillader jeg mig at vedlægge. Siden Talen er kommen paa Smaaskrifter i Hygienens Tjeneste, vil jeg ikke undlade at bemærke, at 2det Hefte af „Folkets Helse“ udkom ifjor Sommer, og at Forlæggeren neppe har flere end et Par hundrede ikke disponerede Exemplarer af Dplaget — 2000 — tilbage; af Skriftets 1ste Hefte er nok hele Dplaget, der var noget mindre, udsolgt. Denne efter vore Forholde temmelig raske Udbredelse af et Tidsskrift i en her- tillands ny Retning og beregnet paa Befolkningen i de mindst literære Dele af Landet er et Bevis vistnok paa nogen særegen Fortjeneste hos Skriftet selv, men derpaa, at Trang til Undervisning netop angaaende de i Skriftet behandlede Gjenstande har begyndt at røre sig hos denne Del af det norske Folk. Skriftets 3die Hefte, hvortil Manuskriptet ligger færdigt, vil sandsynligvis udkomme imod Høsten.

Før jeg nu gaar over til at behandle Listerne over Til- og Afgang af Spedalske i 1859, maa det være mig tilladt med et Par Ord at møde to ærede Kolleger, D^r. Overlæge Løberg og Distriktslæge Holmboe, som i de respektive Marsberetninger for 1858 har udbredt sig over et af mig i

en tidligere Marsberetning meddelt Faktum, det nemlig at en Kvinde under sit Ophold som Lænde i St. Jørgens Hospital i Bergen er bleven spedalsk. Som Hr. Overlæge Løberg erkjender, grunder min Meddelelse sig paa de af ham selv leverede Oplysninger; men, naar han finder, at det ikke er i sin Ord, at disse Oplysninger benyttes til at bevise Andet, end det Meddelelsen vil skal følge deraf, da kan ikke jeg og, jeg vil tro, ingen anden billigttænkende Mand deri være enig med ham; jeg tør endog antage, at Hr. Overlægen selv vil finde, at Konsekvenserne af en saadan Regel, som han her vil have etableret, vil blive højst besynderlige. Til Hr. Distriktslæge Holmboes Udtalelser angaaende samme Sag skal jeg indskrænke mig til det Svar, at han faar holde sig til Hr. Overlæge Løberg angaaende de omtalte Oplysningers Paalidelighed, den jeg ikke har seet nogen Grund til at kalde i Tvivl. Forøvrigt skal jeg angaaende Sagen selv ytre, at jeg af det anførte ene Exempel paa, at et Lænde i St. Jørgens Hospital er der angrebet af Spedalskhed, ikke har forsøgt at bevise denne Sygdoms Smitsomhed, men vel det mindre Paalidelige i det Dictum, at alle Tidens Erfaringer har vist, at Spedalskhed aldrig er opstaaet i nævnte Stiftelse; og dette Bevis staar formentlig endnu ganske usvækket. Angaaende Spedalskhedens Smitsomhed ved jeg aldrig at have udtalt mig anderledes, end at den ikke er en afgjort Sag, saa man ikke bør forsømme at fæste sin Opmerksomhed ogsaa derpaa; men aldrig har jeg fremsat Paastand om, at Smitsomheden er bevist, og allermindst har jeg tænkt at godtgjøre den ved et saa utilstrækkeligt Bevis, som det Hr. Distriktslæge Holmboe lader mig bruge.

Naar den samme ærede Kollega endvidere beretter, at jeg om ikke direkte saa dog indirekte har udtalt mig om Spedalskhedens spontane Opstaaen i Samnanger, skal jeg indskrænke mig til simpelt hen at benægte Rigtigheden heraf, og henviser enhver fordomsfri Læser til det i min Marsberetning for 1857 paapegede Sted. Inden saa snevre Grænser leveres dette mit Svar, fordi ikke jeg finder en Marsberetning egnet til dette Slags Polemik, som synes at sigte mere til Person end til Sag.

Af hoslagte 7 Stkr. Tabeller sees Resultaterne af Tælling af Spedalske ved 1859 Mars Udgang. Deraf vil erfares, at Antallet i ethvert af de nævnte Amter er større, skjønt vistnok i ubetydelig Grad, end i 1858. Forøgelsen skriver sig ikke saameget fra de i Aarets Løb opstaaede Tilfælde som fra ældre, der tidligere er overseede. Afgangen ved Helbredelse, Død og paa Grund af tidligere stillet fejlagtig Diagnose af Sygdommen overstiger ikke

livet Tilgangen af de bekjendte nye Tilfælde; men herved maa bemærkes, at Tilgangen ingenlunde ligesaa tidligt bliver aabenbar som Afgangen og at ikke saa i 1859 opstaaede Tilfælde først i et senere Aar vil komme til Tællernes Rundskab. Man kan altsaa ikke med Sikkerhed sige, om Spedalskheeden i omhandlede Distrikter i det forløbne Aar er til- eller aftaget. Kun for et noget længere Tidsrum er det sandsynligvis muligt at komme til nogenlunde sikkert Resultat i saa Henseende; jeg antager saaledes, at naar 5 Aar er henrundne fra en saavidt fuldstændig Tælling, som den i 1856 var, skal en nogenlunde paalidelig Beregning derover kunne leveres. Vist er det, at Dødsfaldene i 1859 ligesom i 1858 ikke paa langt nær gik op til det Antal, de Aar umiddelbart foran disse liggende Aar havde at opvise, hvilket, som ved en tidligere Lejlighed bemærket, utvivlsomt har sin Grund i Sygdommens overordentlig sterke Tiltag i en tilsvarende tidligere Periode. Tilverten i 1859 af det bekjendte Antal Spedalske indskrænker sig for Finmarkens Amt til to, hvorved dog maa bemærkes, at for Altnæs*) og Nordre Senjens Distrikters Vedkommende ingen Tællingslister for omhandlede Aar er indløbne, hvorfor Tallene for disse Distrikter er opførte som i forrige Aarsberetning. I Nordlands Amt er Summen af samtlige Spedalske foreget ogsaa med to, hvilket imidlertid er mindre nøjagtigt, da netop to Personer er opførte som tilkomne ved Indflytning fra inden- amts liggende Distrikter, for hvis Vedkommende Udflytningen ikke er bemærket, da den der endda har været ubekjendt for Tællerne. I Nordre Throndhjems Amt har Tilverten været 3, i Søndre 8 og i Romsdals Amt er den gaaet op til 14. Hvad der mest falder i Øjnene ved dette Aars Lister er sandsynligvis Optagelsen af et Par Amter, der tidligere har været ubeladte af lignende Tabeller. For mig er det imidlertid sandsynligt, at Spedalskheden ved nøjagtigere Efterforskninger skal vise sig i end flere Distrikter, som man tidligere har antaget frie for denne Sygdom, ligesom Antallet af de Jordens Riger og Lande, der har Exemplarer af Spedalskhed at opvise, hvert Aar bliver større for den, der søger efter Underretning angaaende disse Ting. Naar Sygdommen bliver ligesaa nøjagtigt studeret og eftersporet i sin Forekomst i flere andre Lande, som i vort Fædreland, kan det hændes, dette skal tabe den sørgelige Udmærkelse at have i Forhold til sin Folkemængde de fleste Spedalske. Det er muligt, at det sydlige Afrika skal i den Henseende gjøre det Rangen fridig.

*) Senere er Listerne fra Altnæs Distriktslæge indløbne; der har været hverken Til- eller Afgang i 1859.

Den Maade, hvorpaa Rundskaben om de 3 nu bekjendte Spedalske i Hedemarkens Amt kom for en Dag, viser tilfulde Rimeligheden af, at flere slige Syge lever ubemærkede hist og her i vore Indlands-Distrikter. Det var, som i en tidligere Aarsberetning meddelt, gennem Rebegjærelsen for Sandefjord Bad, at jeg kom til Rundskab om, at Østerdalen indesluttede en Spedalsk; ved Hensendelse til begge Distriktslæger, fik jeg fra den søndre fuld Bæst angaaende det omspurgte Tilfælde, og kort efter fandt denne 2 andre Spedalske, af hvilke den ene angives med Sygdomsvarighed af 20 à 30 Aar, hvorhos angaaende hende berettes, at hun i sin Tid har været behandlet paa Rigshospitalet, uden at man der, som hun paa- staar, har været paa det Rene med hendes Sygdom. Alle disse tre i Elverum værende Spedalske er indbyrdes ubeslegtede, ligesom der ingen Formodning høves om, at de er beslegtede med andre Spedalske. Distriktslægen, Hr. Munthe, ytrer, at det er muligt Spiren til Sygdommen kan findes hos flere i hans Distrikt, og han har sin Op- mærksomhed hestet paa et Par Stykker. Han be- klager derhos, at saaliden Anledning til at lære Spedalskhed praktisk at kjende har frembudt sig for ham, hvorfor han har Lyst til ved et Ophold paa Landets Betskyst at erhverve et saadant Bekjend- skab. For Studiet af Sygdommens Aarsager er Tilfælde i slige Distrikter som her omtalt, af stor Betydning og de fortjener sikkerlig en nærmere Granskning.

Den Omstændighed, at fremdeles flere Per- soner, der enten ere fødte i eller helt og holdent nedstammer fra Distrikter, hvor Spedalskhed ansees ukjendt, iagttages angrebne af Sygdommen efter et kortere eller længere Ophold ved Kysten, tyder hen paa, at enten er Arveligheden et ikke saa ude- lukkende og overvejende Aarsagsmoment, som det af Enkelte gjøres til, eller ogsaa maa der være eller have været mere Spedalskhed i Landets indre Egne, end man tror. Den Omstændighed, at et arveligt Anlæg i en Slekt kan hos forskellige In- dividuer udvikle ulige Sygdomme, er værd at merke sig. Hr. Reservelæge Dahl har nys fremhævet denne Observation, som forøvrigt ikke var mig ny netop med Hensyn til Spedalskhed og Sinds- sygdomme.

Paa disse Tabeller er tilkommen en ny Ru- brik, nemlig for Helbredede; denne har vistnok ikke et stort Tal at opvise; men selv at dette har naaet saalangt op som til 3, har sin Betydning. Det er sandsynligt, at denne Rubrik vil gjøre Opta- gelsen af en ny paa senere Aarslister nødvendig; det er nemlig rimeligt, at Recidiver vil indtræffe

ligesaa hyppigt i dette Distrikt som Tilfældet har været med de fra Lungegaardshospitalet som helbrede Udskræve, hvis nemlig ikke en saa overvætted stor Forsigtighed iagttages, som i et af de for 1859 opførte Tilfælde har været vist. Distriktslæge Sand har nemlig i flere Aar, efterat alle Tegn paa Sygdommen var forsvundne, ventet paa Recidiv, inden han vilde opføre Personen som helbredet og saaledes udskrive ham af Protokollen over Spedalske. Da Angjældende nu, som sagt, i flere Aar, i hvilke han har deltaget i alsteds Sygler endog i Lofotstiftet, har undgaaet Tilbagefald, er han af nævnte Distriktslæge endelig erklæret helbredet. Ogsaa et andet Tilfælde af Helbredelse for Spedalskhed har Distriktslæge Sand meddelt mig; da imidlertid denne Helbredelse indtraadde tidligere, end Tællingen i 1853 foregik, er Vedkommende aldrig bleven opført paa nogen Tællingsliste som spedalsk. Hvor rigtigt det end er at være forsigtig med for tidligt at erklære Spedalske helbrede, saa kan paa den anden Side ikke for denne Sygdoms Vedkommende gjælde andre Regler, end for enhver anden. Naar Sygdommens samtlige objektive og subjektive Tegn er forsvundne, kan vi ikke være berettigede til at negte dens Helbredelse; for Tiden har man vel intet særegent Reagens paa Spedalskheden at paavise. Derimod er det sikkert i sin Orden, at Patienter, der udgaar fra Behandling uden at alle Sygdomssymptomer er fjernede, ikke udskrives som helbrede; jeg maatte saaledes fuldkommen billige, at en paa Thronbjerns kommunale Sygehus behandlet Spedalsk derfra udskrives i Bedring, uagtet denne Bedring var saa betydelig, at jeg tænker saa Læger skulde erkjendt Spedalskhed hos Angjældende ved Udskrivningen.

I Tabel XIII har jeg leveret en forfattet Oversigt over hvad jeg anser for virkelig Til- og Afgang af Spedalske i det mig anviste Distrikt; altsaa er ikke de medtagne, der er hjemvendte fra eller indlagte i Stiftelser eller flyttede til eller fra et Distrikt, med mindre de tillige er nye i Aaret opstaaende Tilfælde.

Angaaende Forholdet mellem Angrebne af begge Køn, som jeg anser af nogen Interesse, leveres ingen Oversigt for 1859, da dette Forhold er baade i sin Helhed og indbyrdes mellem Distrikterne meget lidet forandret; ogsaa dette er vel af de Gjenstande, der faar nogen Betydning først gennem et længere Tidsrum.

Endel Rettelser i Dpgaverne for 1858 er foretagne; Feiltagelserne har grundet sig dels paa

urigtige eller mindre tydelige Meddelelser og dels derpaa, at Meddelelserne for en stor Del indløb hertil saa sent, at der blev levet mig altfor kort Tid til en saa nøjagtig Bearbejdelse som ønskeligt kunde være. Ogsaa denne Gang har enkelte Distriktslæger udsat med sine Meddelelser saa langt over den givne Frist, at det i ikke ringe Grad har generet mit Arbejde. Det er vistnok saa, at det Kgl. Departement under saadanne Omstændigheder ikke med Strengbed kræver min Beretning netop paa Dagen; men, ikke at tale om det Ubehagelige i at være nød til at overskride den En tildelte Frist, medfører saadan Udsættelse med dette Arbejde Hindringer for andre Forretninger, som paa denne Aarstid kræver min Tid og Opmerksomhed. Ikke ganske saa Distriktslæger undlader for sine Aarsmeddelelser over Til- og Afgang af Spedalske at benytte den baade for dem selv og mig bekvemste Maade, nemlig for de Tilkomne det Slags Skemaer, der benyttes ved Tællingen i 1856, og for de Afgaaende de af det Kgl. Indre-Departement i 1859 udstedte Skemaer for Afgang; Blanketter til begge Slags maa være, haaber jeg, at saa gennem vedkommende Amtskontorer. Enkelte meddelelser fremdeles for hvert Aar fuldstændige Forklaringer over samtlige i de respektive Distrikter værende Spedalske, hvilket naturligvis er overflødig Gjerning; det er kun over Til- og Afgaaende der kræves en saadan Forklaring, som de respektive Skemaer udviser, ligesom enhver Rettelse eller Fuldstændiggjørelse af tidligere Meddelelser kan gives i al Klarhed i den Aarslisterne ledsagende Skrivelse. Endelig synes Nogle at antage sig fritagne for Aarsmeddelelse i det Tilfælde ingen Forandring i Aarets Løb er indtraad; men det er klart, at selv derom bør Underretning meddeles.

Tilslut vil jeg endnu bemærke, at det for Oversigtens Skyld vilde være hensigtsmæssigt, at samtlige Læger, der enten privatim eller paa Sygehuse har ved Aarets Udgang Spedalske udenfor disses Hjembygder under Behandling, paalægges at meddele vedkommende Overlæge Billed om disse sine Patienter; thi, som nu det er, kan nok hændes, at Spedalske dels antegnes baade i Hjemmet og paa sit midlertidige Opholdssted, dels aldeles ikke bliver medtagne i Tællingen; endelig kunde man komme til Rundsab om hvormange og hvilke af Landets Læger befatter sig med Kurforsøg i denne Retning.

Inden der foranstaltes trykt nyt Dplag af Rister saavel for Tilgang som for Afgang af Spedalske, skal jeg anholde om Afgang til at ytre mig angaaende deres Indretning.

Unhang.

Forslag til Forholdsregler for Medlemmer af Sundhedskommissioner.

(Af Overlæge D. G. Høegh.)

Formandskabsdistriktet deles helst i saamange Roder som der, foruden Lægen, er Medlemmer af Sundhedskommissionen; enhver af disse faar sin Rode at tilse.

Det er ved venlige Advarsler og ved Belærelse, at Sundhedskommissionens Medlemmer skal og kan virke paa sine Medmennesker til Afstæffelse af Misbrug, der er skadelige for legemligt Velvære og Helse, samt til Indførelse af Skikke, Driftsmaader og Andet, der kan befordre disse Goder. Haard Tale og haanlige Ord saarer og nedtrykker, medens venlig Opmuntring og Belærelse opretholder den fæslende; et godt Ord finder et godt Sted.

Fornemlig paa følgende Gjenstande bør Opmærksomheden fæstes:

1. **Krop og Klæder rene.** Daglig Badstuen og Renselse af Legemet; Badning fornemlig med lunkent Vand eller, i varmt Vejr, i Sjoen, bør foretages saaoft Omstændighederne tillader det. De Klæder, der bruges nærmest Kroppen, saasom Skjorter af Uld og Lærret, Underbuxer og Strømper bør vaskes efter høist en Uges Brug; andre Gangklæder, der ikke taaler at vaskes, samt Sengeklæder bør bankes og ophænges i frisk Luft, saa ofte de kan.
2. **Gryder, Kopper og Kjeralt rene.** Madkopper, Talerter og Skaaler bør vaskes saasnart de er tomte.
3. **Boligen fri for Urenlighed og vel udluftet.** Gulvene stues mindst en Gang om Ugen, Loftet og Vægge vaskes til Jul, St. Hans-tid, Sommermaal og Vinterdags Tid. Luften gives daglig Afgang gennem aabne Vindøjer og Døre til at rense Boligen for Støv og usunde Dunster. Mad og Drikke bør opbevares, saavidt muligt, i andre Rum, end dem, hvori Mennesker opholder sig Dag og Nat. Giskeaffald, Skarn og enhver Ting, der udbreder Stank, bør fjernes fra Boligen. Denne bør sættes paa tør og vel afvejet Grund, bygges saa rummelig og høj under Loftet, som Ejerne paa nogen Maade tillader, forsynes med tæt Sylmur samt Kjelder, og ikke at glemme, med Slagvinduer, der bør være heller forholdsvis store, end mange, og vende fornemlig mod Ost og Syd.

4. **God og tilstrækkelig Føde.** Kjøb og Giff bruges, saavidt de kan, ferskt eller vel saltet og ikke for gammelt; Mælk, som Folket bør gjøre sig Umag for at have i størst mulig Mængde og til enhver Aarstid, er lettest forbrugelig og mest nærende for den bliver gammel. Kornet bør renses og males godt, Brødet bages og steges vel, Grød og Suppe koges tilstrækkeligt. Raal, Gulerødder og andre Hagevekster er fordelagtige at bruge sammen med anden Føde.
5. **Godt og rent Vand til Drikke og Kogning.** Helst rindende Vand bør bruges; der paasees, at det Vand, der bruges, enten dette er i Bek eller Brønd, ikke har Tilgik af Urenlighed fra Huse, Dynger eller Andet.
6. **Bevarelse af Legemets Varme.** Ved hensigtsmæssige Klæder og tjenlig Kost sørges bedst derfor. Uldne Underklæder bør bruges af Alle. I koldt Vejr bør varm Mad eller Drikke bruges mindst 3 Gange daglig. Paa Sjørejser og under Gjæting bør Klæder af Skind eller oljet Lærret altid medtages ligesom vandtæt Skotøj da bør bruges; Ingen bør gaa barfodet. Efter langvarigt Ophold i Kulde bør tages et varmt Bad enten af hele Kroppen, om dette lader sig gjøre, eller af Fødder og Hænder; derved vil manges Forkølelssygdom undgaaes. Ingen bør lægge sig og allermindst sove paa Marken, selv om denne synes at være tør. Vaade Klæder ombyttes snarest muligt og tørres, men, om muligt, ikke i samme Rum, hvori Mennesker opholder sig.
7. **Smitfomme Sygdomme.** Ved Udbrud af disse underrettes Lægen snarest muligt derym. For Skab hos Børn og Borne søges snarest muligt Raad. Med Personer, hvis Sundhedstilstand ikke er kjendt, skal man ikke søge nærmere Samkvem, end nødvendigt gjøres, navnlig skal man ikke bruge uvaskede Steer, der af disse har været benyttede. Børn maa især vogtes; saaledes bør fremmede og omvankende Personers Spædbørn ikke tilstedes at patte Husmoderen eller anden diegivende Kvinde, som hører Huset til; ligesaalidt bør saadanne Børn lægges i Bugge med Husets Børn. Ved at forsømme disse Regler er navnlig

venerist Sygdom ofte paaført hele Familier og derved stor Elendighed fremkaldt.

8. **Spedalske** bør holdes rene og, saavidt muligt, ikke dele Soverum og end mindre Seng med Husets øvrige Folk; deres Klæder bør jævnlig vaskes og udbankes i fri Luft samt stiftes saa ofte Omstændighederne tillader det. Naar Nogen mistænkes for at lide af Spedalskhed, bringes samme, om muligt, til at

fremstille sig for Lægen, som i ethvert Fald gives Underretning om Mistanken. Naar en Spedalsk afgaar ved Døden eller udslytter, gives Lægen derom Bested ved første Møde i Sundhedskommissionen.

9. **Møder i Sundhedskommissionen.** Ved saadanne meddeler ethvert Medlem, hvad han har udrettet for Sundhedsplejen og, om dette kan ske, med hvilken Virkning.

II. Beretning fra Overlæge L. J. Løberg.

(Hertil Tabellerne VII. VIII. IX. X. XI. XIV. XV. XVI. XVII og XVIII samt Beretning fra Pleiestiftelsen No. 1 og et Anhang).

Paa de af mig i 1859 foretagne Reiser i Districtet har jeg, ligesom i det foregaaende Aar, hovedsagelig havt det Maal for Øie, at afholde Sundhedscommissioner i de Egne, hvor jeg tidligere ikke havde kunnet naae hen, samt paa disse Steder at undersøge Spedalskhedens Forekomst ved personligen at tilsee saamange Spedalske i deres Hjem, som det var muligt at overkomme.

Den første Reise gik i Slutningen af Mai til Stavanger Amt, hvor Sundhedscommissioner foreløbigen vare berammede i de 3 Lægedistricter i Rysfylke. Vestre Rysfylke District bestaaer af de 4 Præstegjelde Torvestad, Luggvaldsnæs, Skudsnæs og Tysvær. Af de 2 første ligger en Deel paa Fastlandet, men størstedelen tilligemed hele Skudsnæs paa den omtrent 3 Mile lange Karmø, hvis nordre Ende støder til Bømmelen, der stærer ind i søndre Bergenhuus Amt, og hvis søndre ved Skudsnæs ender i en Spids mod Mundingen af Buknefjorden, der herfra fortsættes ind igjennem hele Rysfylke Fogderie. Den har altsaa Udstrækning fra Nord mod Syd og er ved Karmsundet skilt fra Fastlandet, medens hele den vestre Kyst ligger ubeskyttet imod det aabne Hav. Paa Den findes ikke længere Skov, og skøndt det her, som overalt paa de øvrige Der langs Kysten, findes utvivlsomme Spor af, at den engang har været stærkt skovbevokset, seer man nu saagodisom ikke et eneste Træ af nogen ordentlig Størrelse og Udvikling. Som Følge af Beliggenheden mod Havet uden nogenformhelt Beskyttelse mod Vind og Søgang antræffes langs Vestkysten store Bomter af hvid Flyvesand, fordetmeste bestaaende af fin Stjælsand, der er skyllet op paa Stranden, især ved

Gaardene Alre, Ferkinstad og Haaland. Den nordre Halsdeel af Den er temmelig flad og afgiver store Strækninger dyrbart Land med udmærket Jordbund, der er vel stikket til Agerbrug, som ogsaa i de senere Aar synes at have taget noget Opsving, skøndt det her som overalt paa Kysten endnu befinder sig i en meget forfømt Forfatning. Paa Midten af Den findes store Strækninger af Myr, der afgiver Brændetorv til Beboernes Behov. Dens sydlige og fornemmelig sydbøstlige Deel er et ujævnt Klippeland med enkelte Gaarde beliggende imellem Klipperevnerne.

Karmøen udgjør det egentlige Centrum for det rige Bintersildesfiskerie i de søndre Districter, og jeg kan ikke tænke andet, end at Almuens økonomiske Forfatning ved denne Bedrift i høi Grad maa være bleven forbedret; thi baade har det directe Udbytte af Fisket nu gjennem mange Aar for en stor Deel tilflydt disse Præstegjeldes Beboere og den rige Arbejdsfortjeneste, som Fisket indirecte har givet Anledning til, kan heller ikke have været uden Betydning. Der spores ogsaa i Almuens hele Levemåade en større Sands for Livets Bequemmelighed end i de nærmest nordenfor liggende Præstegjelde i Bergens Stift, navnlig er det paatageligt, at Baaningshusene i den senere Tid, hvori en stor Deel nye ere opførte, ere byggede med større Hensyn end før til Rummelighed og hensigtsmæssig Indretning. Man seer saaledes ikke faa Huse af ganske respectabel Størrelse med et rigt ydre Præg af Beboernes Velstand, og disse nyere opførte Baaningshuse ere næsten alle hensagte paa hensigtsmæssige Steder, Grunden er ordentlig forberedt til Bebygning og man seer

næsten altid iagttaget den yderst væsentlige men andetsieds sjelden paaagtede Regel at anbringe en ordentlig Grundmuur under Huset. Derimod er en anden Ulfik herskende saagodtsom overalt i dette District, den nemlig at anbringe Bilæggerovne i hver Stue med Slægget fra Kjøffenet eller Gangen, en Sædvane, der formodentlig har sin Grund i, at Brændematerialet er dyrt og vanskeligt at overkomme. Jeg haaber dog, det igjennem Sundhedscommissionerne vil blive muligt efterhaanden at faae frembragt en Forandring heri.

De Spedalske i de 3 Præstegjelde Torvestad, Augvaldsnæs og Skudsnæs findes udbredte saavel paa Karmoen som paa den Deel af disse Eogne, der ligger paa Fastlandet, og de ere omtrent ligelig fordeelte over den hele Strækning. Ogsaa her har lyktes mig ved paa Stedet at kunne undersøge Forholdene at erholde en noget nøiagtigere Kundskab om mange Spedalskes Slægtskabsforholde, end de i de første Tællingslister nedtegnede Dplysninger indeholde. Distnok faaer man ogsaa her hyppigen høre gjentaget det samme Udsagn, som næsten i alle Bygder er gjængs, at det først er i de seneste Aar, at Spedalskheben egentlig har vilst sig, og at den tidligere kun er fremtraadt med ganske enkeltstaaende Tilfælde, og de første Spørgsmaal til de fleste Spedalske selv og deres nærmeste Slægtninger om Slægtskabsforholde med andre Spedalske besvares i Almindelighed med en bestemt Venægtelse af, at Sygdommen nogenfinde har vilst sig i Slægten, men jeg er forlængst kommen paa det Rene med, at disse Angivelser af de senere Aars store Tiltagen i Sygdommens Udbredning langtfra er rigtig, men at de alene udspringe deraf, at den tidligere har været mindre paaagtet end den nu bliver, efterat man allerede i flere Aar har bestræbt sig for at hendraage Almuens Opmærksomhed paa den; og med Hensyn paa Slægtskabsforholdene, raader der endnu hos de Spedalske selv en vis Ulyst til at give fuld Dplysning, det er ligesom de føler en Sky for at røbe for andre Menneſter den Fornemmelse, der uidentvilt rører sig hos dem selv, at Ondet er mere gjennemgribende, at det har en dybere Rod, naar det tilhører Slægten end naar det blot er paahestet Individet. Det er derfor ikke nok, naar man vil komme tilbunds i disse Forholde, at udspørge de Spedalske selv eller deres nærmeste Slægt, man maa henvende sig til ældre Mænd i Bygden, der har kjendt Familierne gjennem længere Tid og ikke har den samme personlige Interesse af at lægge Skjul paa de virkelige Forholde, som de Spedalske selv. Hyppigen faaer man da andre og fuldstændigere Dplysninger, og desuagtet kan man være

sikker paa, at mange Punkter i disse Forholde ikke heller paa den Maade bliver fuldstændigt opklarede.

Som en almindelig og næsten eenstemmig Aarsag til Spedalskheben i disse Præstegjelde, angives Ondtlidende under Fisset, fornemmelig Frost paa Hænder og Fødder. Det følger af sig selv, at de Syge i et Fishedistrict, som dette, næsten alle maae kunne anføre denne Paavirkning som Sygdomsaarsag, da saagodtsom Alle paa en eller anden Maade deeltage i Fisset, Mændene som Fiskere, Fruentimmer og Børn som Ganere og Saltere. Jeg antager ogsaa, at den Frost og Fugtighed, der ledsager Fishedriften paa disse Kyster om Vinteren, og den Vanrøgt, som Legemet i saa høi Grad udsættes for i de Uger, hvori Fisset foregaaer, for Mange har været en væsentlig medvirkende Aarsag til at Spedalskheben hos dem er udbrudt; men jeg kan dog ikke troe Andet, end at de daglige Forholde i Hjemmet, den ringe Sands for og Evne til at afværge den daglige skadeligt indvirkende Indflydelse af Kystbeboernes ringe Udvislingstrin er det hovedsagelig Bestemmende med Hensyn til Spedalskhebens Forekomst som Følge af Leve- maade og øvrige Livsvilkår. Det vilde ellers ikke være let at forklare, hvorfor de Egne af Stavanger Amt, hvor Fisset i Aarrækker hovedsageligen har gaaet for sig, ikke ere ligesaa hjemsogte af Sygdommen som Kyststrækningerne i Bergens Stift, da det dog er en Kjendsgjerning, at Fiskerne fra Stavanger Amt, ikke at tale om dem, der boe sydligere i Egne, hvor Spedalskheben neppe findes, ikke alene deeltage i Fiskerierne paa deres egen Kyst, men at de nu i flere Aar i stor Mængde har brugt at søge nordpaa til Kinn og Breman- ger, hvorved de underkastes langt større Besværligheder, langt mere Ondtlidende paa de lange Reiser, end Bønderne fra Nord- og Søndsfjord, der i Regelen aldrig komme paa Sildefisken uden for deres eget Hjem. Dette er efter min Mening et Tegn paa, at Spedalskheben ikke egentligen er knyttet til den enkelte Bedrift Fiskeriet, trods alle dets Besværligheder, men at den hovedsageligen har sin Rod i den lave Kultur, der jævnt og altid virker det hele Liv igjennem, og derved rigtignok ogsaa paa de Forholdsregler, der anvendes for at afværge den skadelige Indflydelse af Fiskeriedriftens Indvirkning paa Sundheden.

Det fjerde til Feste Kystfiske Lægedistrict hørende Præstegjeld er Lysevær, der ligger østligst, paa Fastlandet og temmelig isoleret undtagen Anneret Bukken, der bestaaer af nogle større Der paa Sydostsiden af Karmsundet. Efter Alt, hvad jeg kunde erfare, er det her i Præstegjeldet smaat be-

vendt med al Udsvifling, hvortil vel især den affides Veliggenhed og Mangelen paa Communicationsmidler er Hovedsagen. Det var heller ikke muligt her at sammenbringe noget ordentligt Sundhedscommissionsmøde, kun ganske faa Medlemmer fremmødte, og de lod til at være fuldkommen uvidende, baade om Hensigten med og Tilværelsen af Sundhedscommissionen.

Paa denne Maade er jeg ingenlunde sikker paa, at de til forskjellige Tider samlede Opgivender over Antallet af Spedalske er rigtigt, og udentvivl findes der nogle, som endnu ikke ere kjendte, hvilket jeg saa meget snarere maa antage, som Sygdommen her forekommer saagodtsof kun under den anæstetiske Form, der er meget mindre paaagtet end den anden, og hyppigen localiseret til en Haand eller Fod, medens Vedkommende forøvrigt synes rask. Den ansees da i Almindelighed heller ikke for Spedalskhed, naar den optræder paa denne Maade, men det hedder gjerne, at Vedkommende har Frost, paadraget paa Fiset. Paa den anden Side finder man ogsaa Exempler paa, at andre gamle og vanrøgtede Hudsygdomme her har været anseet og opgivet for Spedalskhed, ligesom der idetheletaget raader temmelig meget Ubejendtskab til Sygdommen. Opgjoret af Listerne for 1859 udsiger ogsaa, at det har været nødvendigt at udlette for Vestre Nysylke District et Antal af 6 Individer som feilagtigt opførte.

I Torvestad og Skudsnæs var Sundhedscommissionerne godt besøgte, det lod til, at Almuen fulgte Forhandlingerne med Interesse og jeg synes, der er Grund til at nære det Haab, at Hygienen vil kunne gjøre nogen Fremgang i disse Districter, hvor der forholdsvis er Velstand blandt Befolkningen.

Søndre Nysylke Lægedistrict bestaaer af de store Der i Mundingen af Bøfnefjorden, nemlig Rennesø Præstegjeld og indegfor denne Finno, samt af Strands og Hjelmelands Præstegjelde paa Fastlandet paa den søndre Side af Fjorden. Ogsaa her afholdtes Sundhedscommissioner i Rennesø og Strands Formandskabsdistricter, hvor det synes, at Almuen fuldkommen indsaar Nytten af de Bestræbelser, der gjøres for Sundhedspleiens Befordring. Men det maa desværre tilstaaes, at der hidtil kun har været gjort Lidet i denne Retning, da Districtslægens Sygelighed i hele Aaret 1858 hindrede ham i at afholde Sundhedscommissioner. I forrige Sommer var han, ligeledes formeddelt Sygdom, fraværende fra Districtet i længere Tid; imidlertid er der dog idethele i de 4 Formandskabsdistricter, der hører til dette Lægedistrict, afholdt 6 Sundhedscommissioner i 1859 deels af

Districtslægen selv, deels af de omboende Districtslæger, saa at det nu vel maa kunne antages, at Sagen er kommen i Gang.

Rennesø med Anneret Kloster ligger i Bøfnefjordens Munding, dog noget længere ind i Fjorden mod Øst end Sydspidsen af Karmøen og den nordlige Pynt af Fastlandet paa den søndre Side af Fjorden. Anneret Hvidingsø derimod ligger endnu en Mil længere ud i Havet ganske udsat for alle Ulemperne af et strengt Havklima. Samtlige disse Der ere udmærket frugtbare med gode Græsgange, men uden Skov, og efter alle ydre Mærker at domme hersker der større almindelig Velstand blandt Befolkningen end man sædvanlig forefinder paa Kyststrækningen. Paa Rennesø observerede jeg Spedalskhed i en vidt forgrenet Slægt, hvor den forekom mig at fremtræde med klare Tegn paa, at Arvelighed i høi Grad gjør sig gjældende ved denne Sygdoms Etiologie, da Slægten hører til de mere velstaaende Gaardmandsfolk i Præstegjeldet, og idetheletaget, skjøndt den er spredt over Den, syntes at leve under gunstige Forholde, ihvorvel naturligvis heller ikke de spedalske Individer af denne Slægt ganske har kunnet undgaae Indflydelsen af nogle af de Aarsager, der altid bringes i Anslag, naar Taler er om at bortræsonnere Arvelighedens store Betydning. Da jeg imidlertid har foresat mig, naar mine Jagttagelser i denne Retning bliver fuldstændigere, at samle fra de forskjellige Egne og særskilt behandle de herhen hørende Momenter, og da desuden adskillige andre Spørgsmaale nødvendigvis med større Bestemthed, end det nu kan skee, maa besvares i Sammenhæng med disse Jagttagelser, vil jeg indtil Videre her forbigaae Undersøgelsen af, hvormegen Bægt man bør tillægge hver især af de for Sygdommen opstillede Aarsager.

Efter Sundhedscommissionens Afholdelse paa Rennesø tilbragte jeg nogle Dage paa Hvidingsø, der ikke er en enkelt D, men en Gruppe af større og mindre Der og Holme, hvoraf de største ere beboede. Der findes her ganske gode og vel bebyggede Gaarde, Jordbruget er ikke ubetydeligt og Faareavlen paa Derne er bekjendt som usædvanlig indbringende formeddelt de gode Græsgange paa de omliggende mindre Der. For Tiden fandtes der kun 1 Spedalsk paa Den, et saa ringe Tal, at det unægtelig kun kan forklares derved, at Beboerne af Hvidingsøerne, der ved deres Hjemms Veliggenhed saagodtsof ude i Havet er udsat for alle de samme Paavirkninger af Klima og ugunstige Naturforholde, som Beboerne af Fjordmundingerne i Bergens Stift, lever under bedre Raar og under bedre hygieniske Forholde, end disse.

Der skal, efter hvad mig blev sagt, i de seneste Aar været indflyttet til Hvidingsøerne en Deel Strandsiddere, der uden at eie eller bruge Jord, ernære sig som Fiskere og tildeels Løbser. Det vil ikke være uden Interesse at holde Die med, hvorvidt Spedalskheden i Tiden vil udbrede sig mere blandt disse end den hidtil har formaaet blandt Vernes oprindelige Befolkning.

Det var mig sagt, at jeg paa Hvidingsøerne rimeligviis kunde komme i Besiddelse af Oplysninger af Bigtighed for Arvelighedsforholdene, da Dens isolerede Beliggenhed og andre Omstændigheder havde tilveiebragt den Sædvane hos Beboerne, sjelden at gifte sig udenfor Sognet. Dette forholdt sig nu rigtignok ikke saa ganske saaledes; imidlertid fik jeg af et Par gamle Mænd, der særdeles vel havde kjendt hvert Individ paa Den i de sidste 60 Aar, den Oplysning, at Spedalskheden i ligesaa lang Tid havde været kjendt der, om end kun som ganske enkelte forekommende Tilfælde. Blandt de i dette Tidsrum opgivne spedalske Individer forekomme 2, der ere døde for omtrent 40 Aar siden, hvoraf den ene efterlod 5 Børn, der atter har efterladt Børn, af hvilke jeg fandt en voksen Dreng, der efter alle Mærker at domme vil blive spedalsk, hvis ydre begunstigende Omstændigheder komme til for Sygdommens Udbrud, den anden, der ligeledes er død for 40 Aar siden, efterlod 1 spedalsk Søn, som atter har efterladt 5 Børn, hvoraf den ene Datter, der nu boer udenfor Districtet, er spedalsk.

Naar man fra Hvidingsø reiser ind i Fjorden til Nordre Ryfylke, bliver man vaer den samme Forandring i alle Naturforholde, som overalt andetsteds paa Kysten, hvor man fra Fjordmundingerne trænger ind i Landet. Vegetationen bliver rigere, Landet skovbedækket og Fjorden deler sig i flere Arme, der fører ind til frugtbare Dalstrøg med Klima og Temperaturforholde, der staae midt imellem det egentlige Kyst- og Fjellandsklima, idet Sommeren er temmelig varm og Vinteren kold; medens den aarlige Regnmængde neppe er betydelig. Der er imidlertid den Forskjel imellem denne Fjord og de større Fjorde i Bergens Stift, at der intetsteds findes Sne og Isbræer i dens umiddelbare Nærhed, hvorfor ogsaa Temperaturen her er mere jevn, og de bratte Overgange deri, som Nærværelsen af Bræerne frembringer, ikke bemærkes nogetsteds i Ryfylke.

Nordre Ryfylke Lægedistrict indbefatter hele 6 Præstegjelde, og har som Følge deraf en Udstrækning, der gjør det aldeles umuligt, selv for den nuværende dygtige og nidkjære Districtslæge at varetage Districtets Læge saaledes, som det var

ønskeligt at det kunde ske, hvorfor jeg ogsaa maa ansee en Deling af dette District for uomgængelig nødvendig. Jeg vil i den Henseende særskilt fremhæve, at Skjolds Præstegjeld, der hører Districtet til, ligger omtrent 4 Mile borte fra Districtslægens Bolig og at hans Vej dertil fører over haarde Fjorde, der tilmed om Vinteren meget ofte ere usarbare formedelst Meeniis. Dette Præstegjeld danner en Deel af den omtrent en Mil bred Halvø, der fra Fastlandet løber ud mod Vest, og der støder sammen med de forhen nævnte Præstegjelde i Vestre Ryfylke District, der ligge paa Fastlandet, medens det mod Nord begrænses af Bømmelfjorden i Søndre Bergenhuus Amt. Da Præstegjeldet hidtil har ligget temmelig isoleret og udenfor den almindelige Communication, kan det ikke forundre, at Beboerne her i hygienisk Henseende staaer paa et mærkeligt lavere Standpunkt end enhver anden Deel af Districtet. Det er derfor med ingen ringe Forventning, man nu imødeser Guldbendelsen af den nye Vej, der er paa begyndt fra Ladestedet Haugefund for igjennem Skjolds Præstegjeld at støde til Postveien mellem Stavanger og Bergen.

I Bats Sogn, Annex til Skjold, antraf jeg det eneste Individ, jeg endnu har fundet i Landdistricterne, hos hvem en fuldstændig spontan Helbredelse af Spedalskhedens anæstetiske Form maa antages at have fundet Sted. Dette var en Kone paa Gaarden Sørhuus, der tidligere ofte har været seet og uden tvivl endnu vil kunne mindes af de Districtslæger, der for en 10 à 15 Aar siden færdedes i disse Egne. Hun er af spedalsk Slægt, idet hendes nu afdøde Moder har været spedalsk, og hendes endnu levende Broder lider af Sygdommen, og nu 42 Aar gammel. Hun er frisk og har 3 friske Børn i Alderen imellem 21 og 8 Aar. Hendes Sygehistorie er efter hendes egen Beretning i Korthed følgende: For 15 Aar siden om Vinteren efter en nylig overstaaet Barselseng paa drog hun sig en stærk Forkjølelse, hvorefter der under de sædvanlige Prodnomer af Tynghel og Dorstighed med Hyperæstesi i Extremiteterne udbrød røde Flekker i Ansigtet og paa Inderlemmerne, samt Hævelse i Huden paa hele Legemet. Hun gik dermed tilfængs og laa i 1½ Aar, i hvilken Tid der desuden frembrød et stærkt vesiculøst Udslæt over hele Legemet. Af en omreisende Dvælsalver, der simpelthen kaldte Sygdommen Gnåt, blev hun nu behandlet indvending med Svovl og udvending med en Salve, bestaaende af Kviksølv udrevet i Fedt og tilsat Tjære, hvorefter der indtraadte stærk Salvation og temmelig betydelig Depression af Kræfterne. Udslættet forsvandt vistnok, men Behandlingen

havde forøvrigt saa liden Indflydelse paa hendes spedalske Sygdom, at hun inden halvandet Aar efter denne Kur var bleven aldeles følesløs i Fødderne ligetil Knæerne, saa at hun ikke engang havde nogen Fornemmelse af, at hun traadte paa Gulvet i Stuen; der indtraadte Hævelse i Fødderne og Læggene, og Rødme, Hævelse og Suppuration i Tærne, saa at enkelte Phalanger afføddes, hvilket endnu er synlig deraf, at Tærne ere korte, sammentrykkede og uregelmæssigt stillede; men alle Saar og Aabninger ere nu tilhelede. Efterat denne Suppurationsproces var endt, begyndte Følelsen at vende tilbage i Læggene, Fødderne og Tærne, og hun har nu gjenvundet den saa ganske, at det ved den omhyggeligste Undersøgelse ikke er muligt at opdage andet, end at hun fornemmer selv den sagteste Berørelse af de Steder, der før vare ganske følesløse. Hendes Befindende er nu godt, og hendes Udseende heller ikke ilde. Hænder og Ansigt bære ikke Spor af, at hun nogensinde har været spedalsk.

Denne Helbredelse af et Tilfælde, hvor den glatte Form af Sygdommen var kommen til fuld Udvikling, er den eneste, jeg minde at have truffet paa, og jeg har kaldt den spontan, fordi jeg ikke kan tilskrive den Indvirkningen af den omtalte Smørekur, der snarere synes at have fremskyndet end standset Sygdommen i sin Udvikling.

Konen er i Listen for 1859 ført blandt de feilagtigt Opførte, fordi jeg ingen egen Rubrik har villet indrette for dette ene Tilfælde.

Til Nordre Nysylke Lægedistrict hører endvidere Sulbals Præstegjeld, langs et 2 Mile langt Fjeldvand, der med sin øverste Ende paa en halv Mil nær naaer hen til de høie Fjelde, som adskiller Thelemarken fra Ståvanger Amt. Denne Fjeldbdal er stærkt skovbevoret, og man træffer her et fuldstændigt Fjeldklima med lang stræng Vinter og kort varm Sommer. Næringsveiene ere hovedsagelig Skovdrift og Fædrift. I dette Præstegjeld findes fortiden ingen Spedalske. For 60 Aar siden fandtes der, efter Opgivende af en nu 84 Aar gammel Mand, der havde kjendt og kunde minde alle i Bygden boende Mennesker i hans Tid, 2 Spedalske, nemlig en paa en Gaard oppe i den egentlige Fjeldbdal og en paa en anden Gaard, der ligger paa en temmelig høj Fjeldbryg ud imod Hylsfjorden. Hvorledes disse Personer havde paa draget sig Spedalskhed, kunde ikke erfares. Den første af dem var gift men efterlod ingen Børn og døde som gammel Mand, den anden var ligeledes gift og hans Afkom lever endnu i Bygden, uden at der hos nogen af dem senere har viist sig

noget Tegn til Spedalskhed, hvilket forsaavidt kan være værdt at lægge Mærke til som det hentyder paa, at det arvelige Anlæg til Sygdommen ikke nødvendigviis behøver at komme til Udbrud, naar ydre begunstigende Momenter mangle.

Tællingslisterne for Nordre-Nysylke har, tildeels vel som Følge af en længere Vacance i Embedet, tidligere ubentviist været ført mindre nøiagtigt, idet ikke mindre end 7 af 13 Tilkomne i 1859 sees at være overseede ved tidligere Tællinger, og 5 af 7 Afgaaede ere feilagtigt opførte.

Efter den nuværende Districtslæges Tiltrædelse af sit Embede er der oprettet en ny Sundhedscommissiön i Districtet, nemlig for Sørde Sogn, Anner til Sand, hvor der først i 1858 observeredes et Par Spedalske.

Strax efter min Hjemkomst fra denne Reise i Juli, lagde-jeg Veien til Nordfjord, som jeg gjenreiste tildeels i Følge med Districtslægerne fra de yderste beboede Der til de indre Dale, der ende under de høie Fjelde mod Guldbrandsdalen og Sogn, og jeg besøgte paa denne Reise saagodt som alle de Spedalske i de 2 Lægedistricter Yttre og Indre-Nordfjord. Man forefinder i denne Fjord den samme Overgang i alle Forholde som overalt paa Vestkysten af Norge, hvor dybe Fjorde skjærer ind i Landet, yderst i Fjordmundingen, fornemmelig i Sels og tildeels i Davigen, samt paa Fjordens søndre Side i Bremanger, der tilhører Kinns Præstegjeld, nøgne, skovløse Fjelde, raat, fugtigt og stormende Klima, smaa, slet dyrkede, i Almindelighed sblænte og vandfygte Marker, saa og meget ufuldkomne Beie, saa at Afgang til Beboelseshusene selv i den tørre Sommertid hyppigst fører over fugtige Jordstrækninger, smaa, slet opførte og slet indrettede Baaningshuse, forsynede med Kogeovn og et Hul i Taget til Røgning, i Almindelighed uden Grundmur og uden nogen Afledning for det Vand, som overalt omgiver dem. Materiel til Bygninger og Brændsel findes saagodt som slet ikke i disse skovløse Egne ude ved Havet, dette maa føres fra det Indre af Fjorden, og, da Almuens Formuesforfatning vistnok overhovedet er temmelig ringe, viser der sig ogsaa en paatagelig Mangel herpaa. Den væsentligste og jeg kan næsten sige eneste Næringskilde, naar jeg nemlig fraregner det ringe og høist ufuldkomne Jordbrug, er Fiskeri, der drives til alle Lider af Aaret efter al Slags Fangst. At Almuen i disse Præstegjelde, der indtil den aller sidste Tid heller ikke har havt nogen anden Forbindelse med Udenverdenen end ved Reiser til Bergen paa aabne Baade over lange og søhaarde Fjorde, ikke kan have naaet noget synderlig høit Trin af Dplysning

og Cultur, turde være overflødigt at bemærke, ligesaa, at Sundhedspleien her neppe er kjendt af Navn, og dog har jeg i disse Egne bemærket, at der under disse smaa og fortrykte Forholde mangengang skjuler sig et vist rigt indre Liv hos Befolkningen, en klar naturlig Forstand og Dommekraft, der nok med Tiden vil aabenbare sig i Handling, naar den bliver ledet i den rigtige Retning; men dertil hører, at der maa arbeides stadigt og smaat, men ikke, at der forsøges hovedfuld Forandringer; thi Vane og Vedhængen ved gammelt Stiel er stærk, og Midlerne til at rive sig ud deraf, om endog Erkjendelsen vækkes, ere meget smaae i Forhold til de store Vanskeligheder, der ere at overvinde.

Selo Præstegjeld hører til dem, hvor man vel med Sikkerhed kan sige, at Spedalskheden idetmindste ikke er aftaget, og, skjønt Stiftelserne har optaget en stor Deel Syge derfra, hvorved Totalantallet i de seneste Aar er formindsket, ankommer der dog stadig nye Tilfælde.

Fra Fjordens Munding til dens Bund undergaaer Landskabet væsentlige Forandringer, idet det dyrkede og dyrkbare Land bliver af større Betydning, Trævegetationen, som derude var for ingen at regne, bliver yppigere, i det indre af Fjorden er der endog temmelig rig Naalestov i Skraaningerne af Fjeldene og de dybe Fjelddale, der skyder op fra Søen. En Følge deraf er bedre Huse og rigere Tilgang paa Brændematerial. Ogsaa maa det antages, at Almuens væsentligste Beskæftigelse i Fjordens indre Præstegjelde, nemlig Jordbrug og tildeels Skovdrift, over en ikke ringe Indflydelse paa den almindelige hygieniske Tilstand; fornemmelig tør jeg antage, at Kostholdet er bedre og Besværlighederne ved at erhverve det Nødvendige til Udkomme mindre end for Fisterne paa Kysten.

Med Hensyn til Spedalskhedens Forekomst i de Præstegjelde, der tilhøre Nordfjords Provsti, viser der sig nu en gradvís Aftagelse i de Spedalskes Antal eftersom man fra Havet kommer længere ind i Fjorden, saa at der i Ingviken, Strøen og Gloppen nu kun forekommer enkelte spredte Tilfælde. Ogsaa her i Fjorden findes et Sogn, hvor Spedalskhed ikke forekommer, nemlig Horningsdalen af Eids Præstegjeld, der ligesom det tidligere omtalte Suldal i Stavanger Amt, er en Fjelddal langs et stort Vand, stærkt skovbevoret med Klima og Naturforholde ganske forskellige fra Kysterne af Fjorden. Anderledes forholder det sig derimod med Breums Sogn af Gloppens Præstegjeld, der skjønt ligeledes en Fjeldbegn, beliggende langs et 2 Mile langt Vand mellem Gloppens Hovedsogn og Jølster i Søndfjord, dog i de senere Aar har

været forholdsvís stærkt hjemløst af Spedalskhed, og det er især i en Sidedal af Sognet langs en temmelig betydelig Elv og imellem Fjeldene, at det største Antal Spedalske har været fundne. Om Aarsagen til, at Sygdommen har fæstet sig især paa dette Sted, har jeg ingen bestemt Mening. Befolkningen er fattig og lever idetheletaget under fortrykte Forholde, Gaardene ere smaae og Gaardsdriften besværlig, Beboerne maa stadigen foretage lange og besværlige Vandringer, ofte vade i Vand, der her hele Aaret igjennem kommer ned fra Bræerne, og udsætter sig paa den Maade hyppigen for en stærk Indvirkning af Kulde og Fugtighed i Forening. Dette er Aarsager, hvis stærke Indflydelse jeg ikke betvivler, og de ansees ogsaa af Bedkommende selv for tilstrækkelige til at forklare Sygdommens hyppigere Forekomst her end paa andre Steder i Nærheden, men det bliver dog ingen tilfredsstillende Forklaring, naar man seer, at Nabopræstegjeldet Jølster i Søndfjord, der befinder sig under de samme Forholde, som det heromtalte Sogn, hidtil kun har haft et lidet Antal Spedalske i Forhold til Folkemængden.

Efter Hjemkomsten fra Nordfjord midt i August foretog jeg en Reise til Vos, Aurland og Lærdal, hovedsagelig for Sundhedscommissionernes Skyld, der paa disse Steder endnu ikke syntes mig at være komne ret i Gang, hvilket i Lærdals District udentviøl skyldtes den lange Vacance i Districtslægeembedet, hvilket først kort før var udfyldt.

Vos er et af de største, bedst befolkede og udentviøl rigeste Præstegjelde i Bergens Stift, med betydeligt Jordbrug, Fædrift og Skovdrift. Landet er en Fjelddal, der i en Længde af omtrent 6 Mile fra Volstadsøen i Bunden af Østerfjorden strækker sig langs en fortløbende Række Ferskvands- og Elvedrag til Nærødalen i Indre Sogn, idet der udgaaer frugtbar Dalstrøg i forskellige Retninger saasom til Graven i Hardanger og Aurland i Sogn. Det hele Præstegjeld er mod Nord ved temmelig høie Fjelde skilt fra Sogn og mod Syd fra Hardanger. Jordbunden er frugtbar, Agerbruget temmelig betydeligt, Trævegetationen rig og Sommerdriften som Følge deraf endog betydelig. At Landets høie Beliggenhed mellem Fjeldene og borte fra Søens umiddelbare Nærhed har en tilsvarende Indflydelse paa Veirforholdene er naturligt, derfor er det paa Vos heller ingen Sjeldenhed, at Thermometret om Vinteren gaaer ned til 20°, medens Sommeren er varm og Overgangen mellem Aarstiderne mere brat end i Kystegnene.

Beboerne af dette Præstegjeld er en overordentlig kraftig Slægt med af Fjeldboens Djærighed

og Lidenskabelighed, der ved festlige Sammenkomster, paa Byreiser og idetheletaget ved Sammenstød med Fremmede let udarter til Raahed og afstedkommer voldsomme Optrin; der aabenbarer sig idetheletaget en paatagelig Forskjel mellem disse Folks hele Naturanlæg og Kyst- og Fjordboernes mere træge, forbeholdne og lidet energiske Gemytsbestaffenhed.

I hygienisk Henseende staaer Bos, om endog i enkelte Dele over de fleste Kyst- og Fjorddistricter, i Almindelighed talt dog paa et lavt Trin. Gaardene ligge sædvanligviis hver for sig i en Klynge af Huse, der nok ere mange i Tallet og paa Grund af den lettere Tilgang paa Byggematerial forholdsviis ogsaa store, men de egentlige Beboelsesrum ere temmelig smaae, slet indrettede og især slet ventilerede, der er her, som næsten overalt, lidet sørget for Afledning af Grundvand, hvilken Omstændighed naturligviis besvirker, at Fugtighed og Ureenlighed i Almindelighed stagnerer lige ind paa Huusvæggene. Reenlighedsforholdene i dagligt Stel staaer paa en lav Fod. Misbrug af Brændevin og Ol siges at finde Sted i temmelig høi Grad paa Bos, derimod er Kostholdet bedre end i Kystdistricterne, idet Producterne af Fædriften især Kjøb, Smør og Mælk benyttes i større Udstrækning, og jeg feiler vist ikke ved deri at see en af de stærkest medvirkende Aarsager til Befolkningens større fysiske Kraft. Beskæftigelsen er her ogsaa bedre end i Kyst- og Fjorddistricterne, navnlig forekommer det mig, at Kvinderne i denne Henseende sørger bedre for sig; medens dog ogsaa her den Sædvane at gaar med bare Fødder i de fugtige Marker utvivlsomt har sin Andeel i de hyppigen forekommende Menstruationsbesværigheder, som man antræffer ligesaa vel her, som næsten overalt paa Vestlandet af Norge.

Angaaende Spedalskhedens Udbredning i dette Præstegjeld faaer man af Befolkningen den samme Forklaring, som jeg tidligere har omtalt som almindelig næsten i alle Bygdelaag, hvor Sygdommen ikke er meget udbredt, nemlig at den først er kjendt i de senere Aar, og her er det mig af gamle og i alle Henseender paalidelige Folk opgivet, at der for 25 Aar siden kun fandtes en eneste Spedalsk i Bygden. Hvorledes det i Almindelighed forholder sig med disse Jagttagelser, har jeg tidligere berørt, og jeg antager, at Forholdet for dette Præstegjeld ikke danner nogen Undtagelse herfra. Listerne udviser, at der ved Udgangen af forrige Aar fandtes 21 Spedalske paa Bos, hvoraf de 7 ere overseede ved tidligere Tællinger og kun 1 virkelig tilkommen i 1859. Dette viser nu allerede, at en stærkt Opmærksomhed paa Sygdommen strax bringer flere Tilfælde for Dagen, og det er

altsaa sandsynligt at lignende Undersøgelser, som de, der nu anstilles, om de tidligere havde fundet Sted, ogsaa tidligere skulde fremstaaet Kundskab om flere Spedalske, og naar jeg gjenemseer Optegnelserne i Listerne, finder jeg, at 9 af de Syge angiver, at et eller andet Medlem af Slægten har været Spedalsk, hvilket giver Sandsynlighed for Sygdommens tidligere Tilstedeværelse i Bygden, 2 ere indflyttede fra andre Bygdelaag, hvor Spedalskheden er vel kjendt, de øvrige angive næsten Alle med Bestemthed, saavel Tiden, naar Sygdommen er brudt frem, som Aarsagen til den, nemlig stærk og vedholdende Indvirkning af Kulde og Fugtighed i Forening. Det maa ved denne Lelighed ogsaa erindres, at det paa Bos nu er bleven en meget hyppigere Bedrift end før, at fare som omreisende Handelskarl; thi disse Folk lider paa sine Vandringer rundt Kysten utrolig meget Ondt, og fører et i alle Henseender uregelmæssigt Liv. 2 Tilfælde af Spedalskhed er indtruffet blandt dette Slags Folk. Lømmerskøbingen Vaar og Høst har uden tvivl, efter hvad oplystes, sin Andeel i de øvrige forekommende Tilfælde, ligesom Gjøtningen sin.

Efter dette maa jeg antage, at Sygdommen ikke mere er i Tiltagende paa Bos end i andre Bygder, hvor dette antages. Fremtidige Tællinger og større Opmærksomhed paa Forholdet vil vel blive det bedste Middel til at opklare denne Sag, og jeg er ikke uden Haab om, at Bos er et af de Districter, der i adskillige Henseender vil kunne levere ganske gode Bidrag til Etiologien.

Efter afholdt Sundhedscommissionsmøde, der var godt besøgt, og lod til at gjøre et godt Indtryk paa Medlemmerne, reiste jeg til Aurland og Lærdal, hvor der ligeledes afholdtes Sundhedscommissionsmøder. Da Tiden imidlertid blev noget knap, lykkedes det mig kun i Aurland at undersøge de fleste Spedalske, hvorimod denne Forretning i Lærdal faaer henstaae til en senere Reise. I dette District var der forøvrigt kun temmelig lidet udrettet, som jeg ovenfor har oplyst formedelt den lange Vacance i Districtslægeembedet. Listerne tiltrængte adskillige Berigtigelser, og Almuen behøver en Spore, uden hvilken hverken Opmærksomheden paa den Spedalske Sygdom eller nogen hygienisk Sands kan ventes væk. Forhaabentlig er dog nu Sagen kommen i Gang og en jevn Virksomhed ogsaa her indtraadt i disse Henseender.

Den sidste Reise i forrige Sommer gik atter til Nordfjord strax efter Hjemkomsten fra Lærdal midt i September. Det var nemlig endda ikke lykkedes fuldstændig at organisere Sundhedscommissionsmøderne i det indre District, hvor den nylig ansatte Districtslæge endda var temmelig ny i Forholdene.

Sundhedscommissiøner blev derfor holdt saavel der i samtlige Formandskabsdistricter, som i Yttre Nordfjord, og jeg har af senere modtagne Beretninger Grund til at antage, at de vil blive levede med Iver og Dygtighed. Ved Udgangen af September retournerede jeg til Bergen.

Sundhedscommissiønerne ere nu organiserede, saavidt jeg veed, i alle Districter, som Loven omfatter, og jeg tør, forsaavidt der kan være Tale om Erfaring i denne Sag efter en saa kort Tids Virksomhed, med Fortrøstning erklære, at de paa mange Steder, hvor de have været bestyrede med Omhu og Sagkundskab, allerede have gjort Nytte baade ved at vække Sandsen for og ved at give Anvisninger til ikke uvæsentlige Reforme i Sundhedspleien. Det er nu vistnok en Sag saa klar, at den ikke behøver at gjentages i Tide og Utide for at forstaaes, at den ved Sundhedscommissiønerne tilsigtede Reform ulige lettere vilde kunne iværksættes, naar den Befolkning, blandt hvilken der virkes, stod paa et høiere Trin af Cultur, besad større Oplysning i andre Retninger og ved en bedre Skoleundervisning fra Barndommen havde faaet den Slags friere og rigere Mandsudvikling, som gjør det forholdsvis let i den modnere Alder med fuld Bevidsthed at sætte sig ind i nye og uante Forholde, og at opfatte og gjøre frugtbringende for Livet nye Lærdomme. Jeg kjender intet Livsforhold, paa hvilket dette Ræsonnement ikke kan anvendes; men jeg betvivler hvilligen, at man vilde handle forsvarligt, om man nu vilde slaae sig til Ro med den Tanke, at der nu intetsomhelst er at udrette, fordi om Skoleundervisningen indtil denne Tid har været utilbørligen forsumt i Landdistricterne. Vil man afvente Resultaterne af en bedre ordnet Almueundervisning, førend man tager fat paa at ordne Hygienen blandt Folket, faaer man nok være belavet paa, at Alt kommer til at gaae sin stjeve Gang endnu i adskillige Generationer. Men heldigvis forholder det sig nok ikke saa, som man fra forskjellige Kanter har seet paastaet, at vor Kystbefolkning staaer paa et saa lavt Trin af aandelig Udvikling, er saa træg og ligegyldig for sit Velvære, og saa uimodtagelig for fornuftig Paavirkning, at der Intetsomhelst skulde være at udrette paa den nu indslaaede Vej. Slige Paastande gavner intet, men skader tvertimod ved at vække urigtige Forestillinger om det sande Forhold, og turde vel ogsaa paa En og Anden have den Virkning, at frembringe Bækken og Mistrøstning i et Arbejde, der i Længden fordrer baade Fasthed og Tillid for at lykkes. Thi vel er de Bænkigheder, som ere at overvinde paa mange Steder, store; det kan ikke nægtes, at der ofte raader stor Sløv-

hed og Ligegyldighed, at Almuen i Almindelighed ligger indsnøret i gamle Sædvaner, at Fordomme og Overtro kommer med i Spillet ved alle Betragtninger over Gjensande og Forholde i Livet, hvis indre Sammenhæng man ikke, saa at sige, kan tage og føle paa, og end ogsaa mangen Gang da, men jeg maa med Bestemthed paastaae, hvad en Smule fordomsfri Betragtning af Sagen ogsaa let maa lede Enhver til at indse, at der i dette Stift intetsteds findes nogen Almue staaende paa et saa lavt Trin af Cultur og saa blottet for sund Forstand og naturlig Dømmekraft, at den ikke skulde, idetmindste i nogen Grad, være modtagelig for den Slags Paavirkning, der tilsigtes igjennem Sundhedscommissiønerne. Vil man gaae overilet tilværks og frembringe voldsomme Forandringer, tvivler jeg rigtignok paa, at Udbytet vil blive stort, men jeg kan hverken a priori eller af den gjorte Erfaring i denne Sag forlige mig med den Tanke, at fornuftige Bænkere ikke ogsaa, hvad hygieniske Reforme angaaer, skulde være modtagelige for en fornuftig Paavirkning. — For mig staaer det klart, at det ikke er Mangel paa Evne til at forstaae og Villie til at erkjende de mange og store Mangler, der stilles Folket for, som er den største Hindring for Indførelsen af en bedre Sundhedspleie i Landdistricterne her paa Kysten; det er meget mere Overbeviisningen om, at der er saa overmaade Meget, der maa forandres, at de materielle Hjælpemidler hertil ikke staae til, det er det Trykkende og Dørvældende der ligger i Tanken om, at Evnen langtfra svarer til Behovet, samt Bænkigheden i at finde den rette Maade til at virke med de smaa Midler og under de ugunstige Forholde, der stiller de største Hindringer i Veien for Sundhedscommissiønernes Virksomhed. Derfor hører man ogsaa hyppig den Ytring af Almuesmanden, at han godt indseer det Sande i de Forklaringer og Oplysninger, der bydes ham, men, at Forandringer ikke vel kan iværksættes, saalænge Subsistensmidlerne ere saa smaa, som fortiden, og de daglige Bestjæftigelser, hvoraf Udkommet er afhængigt, ikke heelt kunne forandres. Bag disse Indvendinger skjuler sig nu vistnok ofte en heel Deel Træghed, Mangel paa Overbeviisning og fremfor Alt Haardnakket i at holde fast paa nedarvede Sædvaner, Skikke og Indretninger, og jeg skjønner ikke heller, at man mere her end andetsteds med Villighed skal kunne forlange, at hygieniske Reforme, der nødvendiggives maa gribe dybt ind i og næsten heelt forandre det tidligere tilvante Levesæt, ikke skulde møde stor Modstand, tilmed naar man betænker, at den Almue, som der her tales om, aldrig har været vant til, at rette sine Tanker og Bestræbelser

paa Andet, end hvad der staar i den nærmeste Sammenhæng med Erhverv og Udkomme. Men paa den anden Side tynger Hensynet til de økonomiske Vanskeligheder ved Sagen ogsaa saameget i Vægtsskaalen, at disse nødvendigt maa havees for Die ved ethvert Forslag til Forandring, og der udføres sandelig mangengang stor Skønsomhed og stort Kjendskab til Almuesmandens Stilling og Livsvilkaar for i denne Sag at kunne bringe det Nødvendige og Nyttige i Overensstemmelse med det Mulige. Og dog veed jeg, at der allerede nu paa flere Steder er vaakt en Sands for hygieniske Forbedringer, som ikke vil forblive uden gavnlige Virkninger, naar den underholdes, støttes og ledes med Skønsomhed og god Villie, og fremfor Alt, naar de, der ere satte i Spidsen for denne Reform, ikke trættes, om det end gaar smaat, idet de betragte Sagen alene som en Byrde, men ved en jevn og planmæssig Fremgangsmaade efterhaanden søger at bringe Klarhed og Selvvirksomhed tilveie. At mange Districtslæger har opfattet Sagen paa denne Maade, og indrettet sin Virksomhed i Sundhedscommissionserne i Overensstemmelse hermed, fremgaaer af deres Indberetninger til mig, og jeg har fra flere af dem ogsaa modtaget Forsikringer om, at de allerede nu kunne spore nogen Virkning af deres Bestræbelser; men jeg kan for Andres Skyld paa dette Sted ikke tilbageholde den Bemærkning, at en virkelig reel Fremgang kun kan ventes at ville finde Sted, naar ikke Veiligheden til at forhandle med Almuen i Sundhedscommissionserne altfor ofte forsummes eller forhindres, saaledes at Møderne blive saa sjældne, at Sagen for hver Gang et Møde afholdes, ligesom maa optages fra Nyt. I den Henseende medfører det nogle Uleiligheder, at Sundhedscommissionsernes Afholdelse er knyttet til Møderne i den samlede Communepræsentation, om end denne Indretning i andre Henseender kan have sin Nytte. Sundhedscommissionsernes Sammentræden kommer nemlig paa Grund heraf for endeel til at beroe paa Ordføreren i Formandskabet, der, naar han unblader, eller af en eller anden Grund forhindres i at give Districtslægen betimelig Underretning om et Formandskabsmødes Afholdelse, tillige forhindrer Sundhedscommissionen i at holde Møde. Og at der gives Formandskabsordførere, der ikke med den fornødne Interesse omfatter Sundhedscommissionen, om de end kunne være nok saa vel stikke til at varetage deres Districts materielle Interesser, kan ikke falde forunderligt, det har endog været indberettet til mig, at en enkelt Ordfører i et District reent ud har erklæret, at han ikke anseer sig bunden ved Reglementets Bestemmelse herom. En anden Uleilighed af denne Combination imellem

Formandskaberne og Sundhedscommissionserne er den, at Formandskabsmøderne meget ofte medtager saa lang Tid af den til dem berammede Dag, at der kun bliver liden Tid tilovers til Sundhedscommissionsforhandlingerne, medens oveniud Mødeme ere trætte af Formandskabsmødets Forhandlinger, noget som let indsees, naar man veed, at flere Medlemmer ofte har flere Mile at reise, førend de naaer frem til Mødestederne.

Disse Uleiligheder opveier dog neppe Fordele ved den indførte Combination imellem disse to Institutioner. Forøvrigt staaer det jo i Districtslægenes Magt, naar de maatte finde det fornødent, at beramme særskilte Sundhedscommissionsmøder, og jeg maa tro, at flere af dem gjorde vel i oftere at benytte denne Udvei, der, saavidt jeg har kunnet see, hidtil kun lidet har været benyttet, hellere end at lade et heelt Aar gaar forbi uden at afholde Sundhedscommission i et Formandskabsdistrict. Dette har f. Ex. fundet Sted i Midt-hordlands Lægedistrict, hvor der i 6 Formandskabsdistricter kun har været afholdt idethale 3 Sundhedscommissions i 1859. Flere Districtslæger oplyser ogsaa, at deels uopsættelige Forretninger, deels Mangel paa Varsel, deels Forsinkelse i Postgangen har voldt, at Sundhedscommissionsmøder ikke ere bleve afholdte saa ofte, som Formandskabsmøderne ere holdte, og det er Altsammen Forhindringer, der let nok kan indtræffe, men isaafald bør Districtslægen ikke dermed lade Sagen beroe, men hellere sammentale særskilte Møder for Sundhedscommissionen, hvortil Loven og Reglementet hjemler ham Ret. Det var af Frygt for disse Uleiligheder, at jeg i min Betænkning over Udkastet til Reglementet gjorde Forslag om at indtage deri en Bestemmelse om, at et vist Antal Møder aarlig burde afholdes i hvert Formandskabsdistrict, og jeg er fremdeles af den Formening, at en saadan Bestemmelse vilde virke gavnligt; thi den vilde utvivlsomt have til Følge at saavel Ordføreren i Formandskabet som Districtslægen vilde finde sin Regning i at handle saavidt muligt i Overensstemmelse, hvorimod nu begge Parter bliver fri for Forretningen derved, at den, hvem den maa antages mindst at interessere, nemlig Formandskabets Ordfører, uden videre Ansvar kan unblade at foretage det Æneste, uden hvilket den ikke kan komme til at gaar for sig, nemlig at afgive Varsel til Districtslægen.

Men trods disse mindre væsentlige Uleiligheder antager jeg dog, at man overhovedet bør være tilfreds med den Gang, hvori Sagen er kommen og med den Virksomhed, der udføres. Den senest truffne Foranstaltning til at give Sundhedscommissionserne nogen større Nødvendighed vil uden tvivl vække

et høiere Begreb om deres betydningsfulde Hverv og give deres hele Virksomhed et kraftigt Stød fremad.

De fra Districtslægerne for 1859 indsendte Rister over Af- og Tilgang af Spedalske i Districterne ere sammenbragte i den samme Form som for 1858, og giver saaledes ikke Anledning til videre andre Bemærkninger end dem, der ledsagede Beretningen for 1858. Naar der i Løbet af næste Aar erholdes fuldstændige Tællinger for 5 Aar, vil det maaskee være af nogen Interesse i Forbindelse med en nøiagtigere Granskning af de ætiologiske Forholde ogsaa at gjøre en videregaaende Benyttelse af de i Risterne indeholdte Oplysninger. Saalænge faaer dette Arbejde henstaae.

De 4 første til denne Beretning fœiede Tællinger angiver Antallet af de i Aarets Løb afgaaede og tilkomne Spedalske i Districterne og Bergens By. Ogsaa i dette Aar viser det sig, at de ved tidligere Tællinger Overseedes Antal ikke er saa ganske lidet, nemlig tilsammen 65, medens Summen af disse for 1858 udgjorde 79 og for 1857 149. Af virkelig Tilkomne har man i alle Districter, som denne Tælling omfatter, tilsammen 77, medens Antallet i 1858 var 62. Disse to Omstændigheder, nemlig en Aftagen i de Overseedes Antal og en Tiltagen af de i Aaret opstaaende nye Tilfælde, tyder, som Enhver kan see, paa en nøiagtigere Control og en større Opmærksomhed paa Sygdommen i Districterne. Et tredie Moment, der peger i samme Retning, er det, at Antallet af feilagtigt Opførte i 1859 for alle Districter tilsammen er gaaet op til 36, hvoraf kun 3 ere fœiede af mig til Berigtigelse af Feil i Risterne for 1858, forarsagede ved mangelfulde Oplysninger i Detaillisterne for samme Aar, medens de øvrige 34 ere anførte af Districtslægerne selv, dels efter deres eget Kendskab til Forholdet, dels efter Opgivende fra mig angaaende Syge, som jeg har antruffet paa mine Reiser i forrige Sommer. Formodentlig gives der endnu adskillige Individer i Districterne, der staae i Risterne som spedalske uden at lide af Sygdommen, og især turde vel dette endnu gjælde Districterne i Søndfjord, der formodentlig deres store Udstrækning og Mængden af Spedalske vanskeligt har kunnet undergaae en gennemgribende Undersøgelse, men forhaabentlig vil det i den forestaaende Sommer blive Anledning for mig til at undersøge størstedelen af de dersteds værende Spedalske og saaledes at rette de Feil, der muligens endnu maatte findes i de tidligere Optegnelser.

Under Tilgangen til Districterne er medtaget de fra Stiftelserne i Aarets Løb Hjemkomne, tilsammen 30, hvoraf 10 fra Lungegaardshospitalet

ere hjemvendte til andre Dele af Riget, end dem, som disse Rister omfatter, og altsaa her ere satte ud af Betragtning. Af de øvrige 20, der ere hjemsendte til disse Districter, ere 3 hjemvendte fra Lungegaardshospitalet som helbrede, 1 har forladt Hospitalet uden Lillabelse, 2 ere udskræve som uhelbrede. Fra St. Jørgens Hospital er udgaaet med Stiftsdirectionens Lillabelse 2, hvoraf den ene strax udvandrede til Amerika. Fra Pleiestiftelsen No. 1 er til Districterne hjemreist med Lillabelse 8, uden Lillabelse 2 og hjemsendt som ikke spedalsk 1 og for stet Opførelse 1.

Afgangen i Districterne skyldes hovedsagelig Dødsfald og Indlæggelse i Stiftelserne. De Dødes Antal er efter Risterne idethale 62, det næst foregaaende Aar udviste 58, der er altsaa en ubetydelig Forskiel af 4 mere paa 1859. At det hele Antal Spedalske i Districterne i 1859 er formindsket fra 948 til 896 maa altsaa hovedsagelig tilskrives den større Søgning til Stiftelserne især til Pleiestiftelsen No. 1, samt for endeel Afgang af feilagtigt Opførte; thi foruden de paa disse Maader Afgaaede, er kun 1 udvandret til Amerika fra Landdistrictet, medens de øvrige Ind- og Udflyttere ere medtagne i Totalsummen, da deres Ind- og Udflytning er foregaaet indenfor Grændserne af det District, som denne Tælling omfatter.

Label XIV er et Sammen drag af de 4 forrige og tiltrænger saaledes ingen Forklaring.

Label XI er Opgjør for de 3 Stiftelser for Spedalske ved Bergen. Dis ses samlede Belægses at være øget i 1859 fra 403 til 430, altsaa med 27, der netop udgjør Forskiellen paa Belægget i Pleiestiftelsen No. 1 ved Udgangen af 1858 og 1859. Ved Sværftættelsen af det kongelige Departements Bestemmelse om, at Lungegaardshospitalets Pleieafdeling for Eftertiden skulde optage de Spedalske fra Stavanger Amt, overgik der til dette Hospital fra Pleiestiftelsen 4 Individer, som dersteds vare indlagte fra dette Amt. Disse ere, for ikke at tabes af Sigte, paa Tabellen opførte i en egen Rubrik som afgaaede til og indtagne i en anden Stiftelse. Fra St. Jørgens Hospital er i Aarets Løb udgaaet 2 med Stiftsdirectionens Lillabelse. Af disse er som forhen anført den ene, en Pige, udvandret til Amerika, den anden er anført paa Tilgangslisten for Bergens By, hvor han har taget Opbold og giftet sig.

Label XV er en Oversigt over samtlige bekjendte Spedalske i de 4 Aar, for hvilke man nu har Tællinger. Det vil deraf sees, at medens Antallet i de 3 første Aar noget har tiltaget fra Aar til andet, er det i 1859 formindsket fra 1351 til 1326 altsaa med 25. Jeg forsøgte i Label XVII til

forrige Beretning at finde et Udtryk for den sande Af- og Tilgang for Districternes Vedkommende alene i de paa hinanden følgende Aar, for at klargjøre Sygdommens Fluctuation fra det ene Aar til det andet. Denne Tabel gjorde imidlertid ikke Forholdet tydeligt; den var heller ikke let at affatte paa en forstaaelig Maade, da det altid bliver vanskeligt at udelukke fra denne Beregning Hensynet til Stiftelserne; derfor har jeg efter Hæghs Exempel i hans Beretning for 1858 til denne Aarsberetning føiet den ovennævnte Tabel XV, der i en Totalsum, men simpelt og nøiagtigt sammenstiller Forholdet for de efter hinanden følgende Aar for det samlede Antal i Landdistricterne og Stiftelserne underet.

Tabel XVI angiver Tilgangen af Overseede og Afgangen af Døde i de 3 sidst forløbne Aar og Tabel XVII Procentforholdet af Kjønnene. Og endelig har jeg i Tabel XVIII tilføiet en Oversigt over Alderen hos de i Pleiestiftelsen No. 1 ved Udgangen af 1859 henliggende 275 Syge.

Til Amerika er i 1859 udvandret 2, nemlig en Mand fra Hjelberg i Søndhordland og, som før nævnt, en Pige fra St. Jørgens Hospital. Om deres Helbredelsestilstand, der tidligere ere udvandrede, har det i 1859 ikke lyktes mig at erholde nærmere Underretning, end den i min forrige Indberetning meddeelte. Forhaabentlig skal det dog senere blive muligt.

Fra Districtslagerne har jeg i 1859 ikke modtaget særskilt Dplysning om Nogen, der fra Lungegaardshospitalet tidligere er hjemkommen som helbredet. 2 Individer, der tidligere skal være udfkreve derfra, har jeg derimod gjenfundet i Tilgangslisten for 1859 anførte med Recidiv. Den ene er en Pige Randi Andersbatter Qvalvaagsnæsset fra Lindaas, der efter Districtslægens An-
tegnelser i Vinteren ¹⁸⁵³₁₈₅₄ angrebes af Spedalskhed. Hun indlagdes i Lungegaardshospitalet i Høsten 1854 og hjemkom som helbredet det følgende Aar. Derpaa befandt hun sig vel indtil hun ifjor Høst fik Sygdommen paanyt, uden at anden Aarsag her- til anføres end Sorg over, at Kjæresten havde brudt sin Forbindelse med hende, en Aarsag, som ogsaa anføres til, at Sygdommen forstegang udbrod hos hende. Den anden i Listen med Recidiv gjenindførte er Ole Larsen Svalland af Hjelberg, der efterat han tilligemed Broderen Johannes havde været haardt angreben af den knudeformede Form af Spedalskhed, begge i 1854 forlode Lungegaardshospitalet uden Tegn paa Sygdom. Senere levede begge i stor Fattigdom og led meget Dndt efter Hjemkomsten. Den ene Broder er forkrængt optagen i Pleiestiftelsen; den anden er, som nævnt, af

Districtslægen anført med Recidiv og søger nu om Optagelse i Stiftelsen.

Paa Tabel X findes Flettefjords Lægedistrict anført med 2 Spedalske. Den ene er indflyttet fra Sogndal i Jædderen og Dalernes District, den anden efter Districtslægens Indberetning opbaget i Hitters Sogn Flettefjords Præstegjeld, hvor der ogsaa for skal have vilst sig enkelte Tilfælde af Spedalskhed.

Den for Holts Sogn, Østre Nebenæs District, i forrige Aars Beretning anførte Syge Ingebrigt Johnsen — han er feilagtigen i Beretningen kaldet Christen Johnsen — findes fremdeles paa Listen for dette District. Det vil erindres, at han indvandrede fra Lærdal til Holt. Som i forrige Aarsberetning forklaret, blev det ham tilbudt Plads i Pleiestiftelsen No. 1, men efter Districtslægens senere Beretning til mig befandtes han uvillig til at forlade sit nuværende Opholdssted.

Om Forholdene i Pleiestiftelsen No. 1 i 1859 skal jeg, forsaavidt Behandlingen og Forpleiningen af de Syge betræffer, hidsette følgende:

Det vil af den vedlagte Tabel XI sees, at det samlede Antal af Forpleiede i 1859 har udgjort 337. Belægget ved Udgangen af 1858 var 248. Strax i Begyndelsen af 1859 gik det op til 270, medens det fulde Antal, som da kunde rummes var 273, fordi et Bærelse, som i forrige Aarsberetning bemærket, maatte afgaa til Skolebærelse, hvortil intet Locale var udlagt. I Arets Løb blev imidlertid Apotheket overflyttet til den ene af de til Functionærerne bestemte Bygninger, som dertil afgav Plads, derved blev det oprindelig bestemte Antal af 40 Bærelser frit til Sygebærelser, og Belægget kunde som Følge deraf forøges med 7. Senere har dette stadig været fuldt, og der henligger i Almindelighed omtrent 30 Ansøgninger, der først, efterhaanden som Afgang indtræffer, kan indvilges.

Jeg har ifølge Stiftelsens oprindelige Hensigt at formindste de Spedalskes Antal i Districterne, med stadigt Hensyn til at give de forskellige Communer en saavidt mulig ligelig Afgang for deres Syge til Stiftelsen, fornemmelig søgt at give yngre Individer Plads, og jeg har ubetinget givet Fortrinnet til Giste i den Alder, hvori de endnu kunde ventes at ville faae Børn, om de forbleve i Hjemmet; af Eldre har kun faa været optagne, naar de nemlig i høj Grad har været lidende eller befundet sig under en saa ussel Forsørgelse i Hjemmet, at det af den Grund har været nødvendigt at tage dem ind i Stiftelsen. Men jeg har nok bemærket, at flere af Fattigcomissionerne i Hjembygderne ikke har fundet sig ganske tilfreds- stillede ved denne Fremgangsmaade, hvilket fra

deres Standpunkt er let forklarligt, naar man veed, hvilken Byrde Communerne har ved Forsørgelsen af de gamle og strøbelige Spebasse.

Den vedlagte Tabel XVIII viser Alderen hos de i Stiftelsen ved Udgangen af 1859 henliggende 275 Individer, og jeg skal her kun tilføie, at af de i 1859 idethele indkomne 89 Syge kun 12 har været over 50 Aar.

De i Aarets Løb med Tilladelse Hjemreiste ere idethele 9, hvoraf de 8 formedelst Hjemvee har maattet meddeles Reisetilladelse, da denne Sygdom hos Enkelte har aabenbaret sig i en saa betænkelig Grad, at jeg ikke har anseet det forsvarligt, naar alle Midler til at stille deres Længsel har slaaet feil, at beholde dem mod deres Villie, og saameget mindre, som der stedse har ligget saa mange Ansøgninger til de derved ledigblevne Pladser, at disse strax har kunnet besættes. 1 er sendt tilbage til sit Hjem i Soggendals Præstegjeld, Jædderen og Dalernes Lægedistrict, fordi han, trods alle de Midler, der stode til Raadighed, vedvarende udviste en saa opsetsig og stridig Opførsel, at han frembragte Forargelse iblandt de øvrige Lemmer. Det har senere ogsaa viist sig, at dette eneste Exempel paa Udviisning fra Stiftelsen har virket meget gavnligt paa Disciplinen blandt de Tilbageværende, der efter den nu forandrede Anstuelse af Forholdene ligesaameget frygte for at komme til at forlade Stiftelsen, som det tidligere var almindeligt, at de frygtede Indlemmelsen. Et andet Tegn, der viser at de Syge virkelig paaafjønner den Belgjering, Stiftelsen tilbyder dem, finder jeg deri, at Lemmerne nu ivrigt bestræbe sig for at bevæge sine hjemmenværende Slægtninge til at søge om Optagelse. Klager over Behandlingen og Forplejningen er heller aldrig i det forløbne Aar kommet mig for Øre.

Stiftelsens Spisereglement, hvoraf her et Exemplar vedlægges, har i forrige Aar undergaaet de Forandringer, hvorom jeg under 24de Februar f. A. tillod mig at tilskrive det kongelige Departement. Det har senere strengt været gennemført med de Undtagelser, som Stiftelsens Læge af Hensyn til Sygepleien har fundet nødvendige, og jeg nærer ikke Tvivl om, at det i Længden vil vise sig hensigtsmæssigt. Jeg skal endnu tilføie, skjønt Stiftelsens Deconomie ligger udenfor min Befatning, at Bespiisningsudgifterne, efter Forstanderens Opgivende til mig, for 1859 har udgjort pr. Individ 9½ p. daglig. Antallet af Forplejningsdage var 93,727.

Med Hensyn til Arbeidsvirksomhed blandt Lemmerne i Stiftelsen veed jeg, at Forstanderen i en tidligere af ham derover afgiven Erklæring har udtalt sin Formening, hvad jeg i forrige Aars-

beretning yttrede, at Lemmernes Arbeide neppe vil kunne forskaaffe Stiftelsen nogen directe Pengeindtægt. Det eneste Arbeide, hvis Udbytte kan blive Gjenstand for Salg udenfor Stiftelsen, er Forsædigelsen af Fiskegarn og Rod, der af Lemmerne arbeides for Folk i Byen af Materialier, der leveres i Stiftelsen, og for hvilke der betales Arbeidsløn efter Overenskomst. Deraf har i Aarets Løb efter Forstanderens Opgivende til mig været forfærdiget 584½ Alen. De øvrige Arbeider ere udførte for Stiftelsens egen Regning, og af Gjenstande til Brug for Stiftelsen. Saaledes er mig opgivet som udført: Spinding af omtrent 7½ Bog Uld, Syning af 6 Lagener, 9½ Stykke Lintoi til Brug ved Begravelserne, 20 Kvindetroier, 9 Stjorter, 6 Understjorter, 14 Kjoler, 17 Forklæder, 41 Buxer, 38 Underbuxer, 18 Veste, Strikning af 93 Undertrøier og 298 Par Strømper. Af Skomagerne er forfærdiget 127 Par Sko og repareret 353 Par, af Smedearbeide forfærdiget 48 Kulskasser til Sygeværelserne, 25 Borde til do. og 54 Vaskelister. Dertil kommer Omfynning og Reparation af brugte Klæder, Reparation og Omfynning af Madratser, Brændstjæring, Rulling, Havearbeide og Hjælp ved andet huusligt Arbeide.

Ved Bygningen ere nu de i 1858 paabegyndte Forandringer og Reparationer tilendebragte. Dertil hører Ombygningen af Latrinerne, der nu ere saaledes konstruerede, at man forhaabentlig vil undgaae Stank. Renovationen foregaaer ved lufkede Vogne, der udføres om Natten. Naar den af Forstanderen i Aar foreslaaede Forlængelse af Røret fra Vandledningen kommer istand, hvorved man sættes istand til ved Hjælp af en Slange fra Springet at foretage en hyppig Udfylling af Ureenligheder, der maatte findes paa den brolagte Grund, hvor Vognene henstilles om Dagen, antager jeg, at det neppe er videre Nære at foretage ved denne Sag, naar ikke det Hele skal forandres til Kloakledning til Lungegaardsvandet.

Om Sundhedstilstanden i Stiftelsen i forrige Aar indeholde vedlagte af Stiftelsens Læge afgivne Beretning de fornødne Oplysninger. Deri gjør han ogsaa opmærksom paa Uleiligheder, der følger af at Huset nu har fuldt Belæg af Syge, og han mener, at Stiftelsen med dette Belæg maa siges at være overfyldt. Det forholder sig saa, at samtlige til Sygeværelser bestemte Rum ere fuldt optagne, paa de saa Senge nær, der efter indtruffen Afgang staae ledige indtil nye Syge efter Indkaldelse kan indtræffe fra Landdistricterne, og det er klart, at det vilde være baade hensigtsmæssigt og bekvemt at have et Par Reserverværelser til Brug i paa kommende Tilfælde. Men jeg kan ikke skjønne, at

Sundhedsforholdene i Stiftelsen egentlig lider noget ved den her paapegede Omstændighed, saameget mindre, som man i visse Henseender har en modsvarende Rettelse deri, at en stor Deel af Lemmerne kan forlade sine Værelser om Dagen og opholde sig paa Arbejdsværelserne eller i det Frie; den værste Ulempe er Bryderiet ved den idelige Omflytning, som maa foretages for ikke at have Syge og Friske til alle Tider liggende uden Orden om hinanden over hele Huset. Men det er Ulemper, som man efter min Formening hellere faaer finde sig i ved en Pleiestiftelse for Spedalske, end at

man for den Sags Skyld skal indskrænke det Belæg, Stiftelsen efter den oprindelige Beregning er bestemt til at modtage, og jeg kan derfor heller ikke tilraade, at nogen saadan Indskrænkning iværksættes.

Haveanlægget er nu saa vidt fremskredet, at Jorden er opryddet, og den afgav allerede ifjor ikke ubetydeligt af Grønsager til Brug for Kjøkkenet. Der arbeides nu paa Anlæg af Veie og Beplantning, og efter dette antager jeg, at Anlægget om ikke ret lang Tid vil forskaffe baade ganske smukke og tilstrækkelige Promenader.

Beretning

for 1859 om Pleiestiftelsen for Spedalske No. 1

fra Stiftelsens Læge J. A. Holmboe.

Den 1ste Januar var Lemmernes Antal af Mænd 111 og af Kvinder 137, tilsammen 248
 dertil indkom i 1859 — 48 — 41, — 89

I 1859 har altsaa opholdt sig i Stiftelsen . . . af Mænd 159 og af Kvinder 178, tilsammen 337.

Afgaaede ere:

Døde	23 Mænd	23 Kvinder	tillf.	46.
Udgaaede uden Tilladelse	1	—	1	— 2.
Udgaaede med Overlægens Tilladelse . . .	9	—	—	9.
Udgaaet som ikke spedalsk	—	1	—	1.
Overslyttede til Lungesgaardshospitalet . . .	2	—	2	— 4.

Tilsammen udgaaede i 1859 35 Mænd 27 Kvinder tilsammen 62.

Altsaa Overliggende 31 Decbr. 1859 . . . 124 Mænd 151 Kvinder tilsammen 275.

Stiftelsen er saaledes fremdeles fuldt belagt, og, saavidt vides, er Søgningen dertil større, end at man kan skaffe Plads for alle Ansøgere. Det volder naturligvis Ulejlighed, at alle Pladse i den Grad ere optagne, at man ingen Reserverværelser har, da der blandt et saa stort og tildels meget sygt Belæg altid vil indtræffe Sygdomstilfælde, som næsten forbre, at de behandles paa Eneværelser, ialfald at man kan lægge dem lidt mere for sig selv, end det nu er muligt. Selv enhver Flytning af de akute Tilfælde, som indtræffe, til de Stuer, hvor jeg i Regelen har søgt at samle disse Tilfælde, og som derfor benyttes som et Slags særdeles Sygestuer, er forbundet med store Vanskeligheder; thi naar alle Stuer ere fulde kan ingen Flytning af Syge til Sygestuerne foregaa uden at modsva-

rende Flytning fra Sygestuerne og ind paa den Sygblevnes Plads finder Sted. Jeg tror derfor, at med det Belæg, man nu har, maa Stiftelsen ansees for at være overfyldt, og at denne Sammenpakning vil afføde praktiske Ulejligheder, som vil gjøre en ordentlig gennemført Hygiene stort Afbræk.

Gennemsnitsdødeligheden var i Aarets Løb 46 af 337 Lemmer eller omtrent 13,6 %; deraf falder 23 Dødsfald paa 158 Mænd, eller 14,5 % og 23 Døde paa 179 Kvinder eller 12,29 % 13,6 % Døde er fordelagtigere end i 1858, som viser 16 % Døde og sidste Halvaar af første Aar, Pleiestiftelsen var i Gang, da der døde 19,6 %, og med Henviisning til hvad jeg desangaaende ytrede i forrige Aarsberetning, tør jeg antage, at

Dødeligheden fremdeles vil aftage, ialfald at den vil blive med Tiden noget mindre, end nu. At Dødeligheden viser sig noget større blandt Mænd end blandt Kvinderne, nemlig 14,5 % Mænd mod 12,3 % Kvinder, er ganske rimeligt, da Mændene ialmindelighed i deres Hjem har lettere for at sørge for sig selv og derfor selv kunne bestemme Tiden for deres Indlæggelse, hvorfor de gjerne indlægges først efterat Sygdommen er mere fremrykket, medens Kvinderne i Regelen snarere blive afhængige af Andre, som gjerne ønske Forsorgelsesbyrden væltet fra sig og over paa Pleiestiftelsen, der saaledes kommer til at modtage dem paa et tidligere Stadium af Sygdommen.

Alf Dødsfaldene falde paa:

Januar 8.	Juli 8.
Februar 5.	August 5.
Marts 3.	September 4.
April 3.	Oktober 2.
Mai 2.	November 1.
Juni 4.	December 1.

Gjennemsnitsalderen, hvori Døden er indtruffet er for Mændene 35 Aar og for Kvinderne 40½ Aar. *)

Den gennemsnitlige Tid, hvori de Døde havde opholdt sig i Stiftelsen var for Mænd 1½ Aar, for Kvinderne 1½ Aar.

Sundhedstilstanden var i det Hele taget god, i den sidste Tid af Aaret endog usædvanlig god. Naar undtages en liden Variolæepidemi midt paa Sommeren, viste ingen Sygdom sig epidemisk. Disse Variolæ forløb uden tydelig Indflydelse paa selve den spædalske Sygdom, dog syntes Knudeafsætningerne at svinde noget i enkelte Tilfælde under meget betydelige, supurerende Variolæ. Alf de akute Opgange i Spædalskheben, som indtraf i Slutningen af 1858 noget hyppigere, end sædvanligt, endte nogle dødeligt i Begyndelsen af 1859, ligesom i denne samme Tid det flette Veirlik gjorde Feberanfald med Knudeudbrud ic. hyppigere, end ellers. Nogle Tilfælde af Erysipelas træffes altid af og til, synes endog i den senere Tid at være bleven lidt almindeligere i Stiftelsen. Alf nedenstaaende Liste kan sees Hyppigheden af de lidt mere betydelige af Knudeudbrud ledsagede Febre, samt af Erysipelas, Diarrhoe og Variolæ tilligemed Fordelingen af disse Tilfælde paa de forskjellige Maanedere.

*) Gjennemsnittstiden for Sygdommens Varighed, da Døden indtraadte, var for Mændene næsten 8 Aar, for Kvinderne 11½ Aar, forsaavidt man har kunnet faa Oplysning derom.

	Knudeudbrud, ledsaget af Feber.	Erysipelas.	Diarrhoea.	Variolæ.
Januar	10	4	5	"
Februar	15	3	6	"
Marts	6	1	1	"
April	4	1	1	1
Mai	5	8	3	2
Juni	8	2	8	1
Juli	23	"	8	30
August	15	3	2	4
September	7	6	4	"
Oktober	11	2	6	"
November	7	"	8	"
December	8	1	3	"
Tilsammen	119	31	55	38

Til Kursforsøg, som Departementet har bemyndiget mig til at foretage, blev en Stue belagt med 7 Lemmer, ligesom enkelte Lemmer ere tagen under Behandling paa de almindelige Stuer. Det Hele er endnu for nyt til at der kan være Tale om noget Resultat, og jeg skal derfor udsætte med at levere nogen fuldstændig Beretning, indtil længere Tid er hengaaet. Imidlertid vil jeg her foreløbig anføre, at Indsmøring med Unguentum hydrargyri cinereum, i det Væsentlige efter den af Professor Sigemund i Wien mod Syphilis anbefalede Methode har været anvendt paa Flere, og synes det som om denne Smørefur har haft en stor Indflydelse paa Tuberkelafsætningerne og Infiltrationerne i Hud, som ialfald i flere Tilfælde under Smøringen ere begyndte at ramollere og ulcerere, uden at samtidig Anæstesi har udvirket sig, en Proceß, hvis Enderesultat synes at være lovende og ialfald maa opfordre til fortsatte Experimenter i den Retning.

Lægens Stilling ved Pleiestiftelsen er fremdeles den samme, som fra Begyndelsen af, og liber altsaa af de samme Mangler, som jeg ifjor i min Aarsberetning paa pegede. Det er derfor ikke at undres paa, at jeg med Længsel imødeser de Forandringer ved Reglementerne, som Overlæge Vobergs Forslag i denne Retning gav Haab om. Som det nu er, hviler jo meget lidet af Ansvar paa ved Pleiestiftelsen paa Lægen, og forsaavidt kunde jeg jo altid slaa mig til Ro, især efterat jeg har gjort mit for ialmindelighed at paaage Mislighederne; men jeg vil dog ikke undlade her atter at gjøre opmærksom paa, at det ofte er indtruffet og

nødvendigvis maa indtræffe Tilfælde, hvor Lægens Stilling vil blive næsten uholdbar, om han ikke vil lufte Dinene igjen for mange Misligheder, eller hvis han ikke, hvor han gaar udenfor sin Competence forat hemme disse, kan regne paa en Med-

gjørlighed og et Medhold hos Forstanderen, som jo altid er ønskelig, og som jeg jo hidtil som oftest har fundet, men som det ikke er i sin Orden at Lægens Optræden skal være afhængig af.

Anhang.

Spisereglement for Pleiestiftelsen for Spedalske No. 1.

	Morgen	bestaaende af:
Alle Dage	1½ Pægl The med Smørbrød	1½ Lød The, ½ Lød Sukker, ½ Pægl Mælk, 16 Lød sigtet Rugbrød og 1 Lød Smør.
	Middag	
Søndag	3 Pægle Kjødsuppe med Brød	12 Lød raat Kjøb, 4 Lød Byggryn, ½ Lød Salt, ½ Lød Æg, 12 Lød Potetes, 6 Lød Roer eller Kaalrabi samt Petersille og andre Urter efter Årstiden og 8 Lød sigtet Rugbrød.
Mandag	Spegefilet, Potetes og Brød samt 3 Pægle Suppe	10 Lød Filet, 16 Lød Potetes og 8 Lød sigtet Rugbrød, ¾ Pægl Æl, ¾ Pægl sød Mælk, 1½ Lød Hvedemeel og 1 Lød Sirup.
Tirsdag og Fredag .	3 Pægle Rindsuppe med Brød	6 Lød raat Kjøb, 2 Lød raat Flæsk, 2 Lød Byggryn, 10 Lød Erter, ½ Lød Salt, 12 Lød Roer eller Kaalrabi samt Petersille, Timian og andre Rodvarter efter Årstiden og 8 Lød sigtet Rugbrød.
Onsdag	Fisk med Potetes og Sauce samt 3 Pægle Mellesuppe	20 Lød kogt Fisk og 24 Lød Potetes, ½ Lød Hvedemeel, ¾ Pægl sød Mælk og ¾ Lød Smør, 6 Lød Byggryn, 1½ Pægl sød Mælk og ½ Lød Salt.
Thorshag	3 Pægle Flæskesuppe med Brød	5 Lød raat Flæsk, 4 Lød Byggryn, 2 Lød Erter, 6 Lød Potetes, 12 Lød Roer eller Kaalrabi og andre Urter efter Årstiden og 16 Lød sigtet Rugbrød.
Lørdag	Fisk med Potetes og Sauce samt 3 Pægle Mellesuppe	} som Onsdag. 6 Lød Bygmeel, 1½ Pægl sød Mælk og ½ Lød Salt.
	Eftermiddag	
Alle Dage	Kaffe	½ Lød brændt Kaffe, ½ Lød Cicorie, ¾ Lød Sukker og 1½ Lød Fløde.
	Aften	
Alle Hverdage . . .	3 Pægle Meelgrød og Mælk	12 Lød Bygmeel, ½ Lød Salt og 1½ Pægl sur Mælk (eller i Mangel deraf 1 Pægl sød Mælk).
Alle Søn- og Helligd.	The med Smørbrød	som om Morgen.
Jul, Nytaars samt Paaſte og Pintsfeft. }	4 Pægle Risengrød med Æl	12 Lød Risengryn, 4 Pægle Mælk samt 2 Pægle Æl og 2 Lød Sirup.
	Diæt	
	3 Portioner Suppe	hver bestaaende af 2 Lød Havregryn kogt med Vand til 3 Pægle og deri 3 Lød Frugtſaft.

TABEL I.

Habeland og
 Land . . .
 Faaberg . . .
 Lom . . .
 Lesje . . .
 Nordre Val-
 ders . . .
 Søndre Val-
 ders . . .

TABEL II.

Oversigt over Til- og Afgang af Spedalske i 1859 i Finnmarkens Amt.

Løge- distrikt.	Præstegjeld.	Antal ved Udgangen af 1858.			Tilgang.												Afgang.												Antal ved Udgangen af 1859.			Til- sammen i Løgedistrikt.	Til- f. i Amt.							
					Overseede ved tilb- gere Læ- linger.			Ind- flyttede.			Hjem- komne fra Stiftelser.			Ny Til- komne.			Sum af Til- kom- ne.	Hel- brejede.			Døde.			Ud- flyttede.			Indlagte i Stiftelse.							Feilagtigt Opførte.			Sum af Af- gaa- ede.			
		M.	K.	Till.	M.	K.	Till.	M.	K.	Till.	M.	K.	Till.	M.	K.	Till.		M.	K.	Till.	M.	K.	Till.	M.	K.	Till.	M.	K.	Till.	M.	K.			Till.						
Vest Finnmarken	Maass	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	5	5				
	Hammerfest . .	1	1	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	2			8			
	Loppen	1	"	1	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	2				8		
	Alten	3	2	5	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	2	5					8	
	Lyngen	6	3	9	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	6	2						8
Tromsø	Karlsø	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	3	3				
	Tromsø	"	2	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	2			4			
	Balsfjord . . .	"	4	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	3				3		7
	Maalselven . .	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1				4		
	Malangen . . .	Benoit	3	1	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	1					4	
Søndre Senjen	Berg	3	"	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	"	3	12				
	Ibestad	2	1	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	2	"	2		12			
	Thronenes . .	3	2	5	1	1	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	3	3	6				12	
	Kvebjord . . .	1	1	2	2	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	1	4			12		
	Søndre Senjen																																							
Finnmarkens Amt.		23	19	42	3	3	6	"	"	"	"	"	"	"	"	"	6	"	"	"	1	3	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4	25	19	44				

TABEL III.

Oversigt over Til- og Afgang af Spedalske i 1859 i Nordlands Amt.

Læge- distrikt.	Præstegjeld.	Antal ved Udgangen af 1858.			Tilgang.												Afgang.												Antal ved Udgangen af 1859.			Til- sammen i Læge- distrikt.	Tilf. i Amt.				
					Oversæde ved tidli- gere Læ- linger.			Ind- flyttede.			Hjem- komne fra Stiftelser.			Ny Til- komne.			Sum af Til- kom- ne.	Hel- brejede.			Døde.			Ud- flyttede.			Indlagte i Stiftelse.							Frelagtigt Opførte.			Sum af Af- gaae- de.
		M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.		M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.			Tilf.			
Vesteraalen.	Dvergberg . . .	1	1																														1	1	19		
	Dygnæs	5		5	1		1										1															6	3				
	Bø	3	1	4														1		1												2	1				
	Hadsel	7	5	12															1	1			1	1							3	5					
Øst-Lofoten.	Baagen	3	4	7	1		1						1		1	2																5	4	9			
	Buksnes		2	2																												2	2				
Vest-Lofoten.	Flakstad	3	2	5				1		1							1															4	2	8			
	Ofoten	1	2	3	2	1	3									3	1	1													1	3					
Lødingen. . .	Lødingen	4	5	9	2	1	3							1	3	4	7				3	2	5				1		1			6	3	15			
	Hammersø . . .	5	8	13				1		1							1			2	2										2	5					
	Stegen	Stegen	3	3	6										2		2	2				1	1									1	5				
Stegen	Korstad Sogn . .	1	2	3																1	1	2										2		20			
	Kjerrings Sogn .	1		1															1		1										1						
	Bods	Bods	1	2	3	1		1									1			1	1											1	1				
Bods	Gildestaal . . .	3	1	4		1	1							1		1	2				1	1	2									2	2	7			
	Kods	10	9	19															1		1										1	9					
Lurs	Lurs	7	1	8		1	1	1		1						2				1		1									1	2	26				
	Mo		1	1	1		1									1															1	1					
	Hemnes	Hemnes		1	1	1		1									1															1	1				
Ranen	Nesne	4	8	12	1	1	2										2	1		1	1	2	3								4	3	14				
	Astahaug	9	6	15		2	2									2															9	8					
Astahaug . . .	Beffen	1		1		2	2									2															1	2	20				
	Begen	2	1	3																											2	1					
	Brøns	Brøns	4	7	11															1	1										1	4					
Brøns	Bindbælen . . .	6	4	10																											6	4	23				
Nordlands Amt.		83	76	159	10	9	19	2	1	3				4	4	8	30	1		1	11	11	22		1	1	2		2	2		2	28	83	78	161	161

Dversigt over Til- og Afgang af Spedalske i 1859 i nordre Thronbhjems Amt.

Læge- distrikt.	Præstegjæld.	Antal ved Udgangen af 1859.			Tilgang.										Afgang.										Antal ved Udgan- gen af 1859.			Tilf. i Vege- distrikt.	Tilf. i Amt.									
					Oversæede ved tidli- gere Læ- ger.			Ind- flyttede.			Hjem- komne fra Stiftelser.			Ny Til- komne.			Sum af Til- kom- ne.	Helbre- dede.			Døde.			Udflyt- tede.						Indlagte i Stift- telse.			Tilslagtigt Opførte.			Sum af Af- gaae- de.		
		M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.		M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.			K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.				
Østre Randsdal .	Kolvereid . . .	18	8	26	2	2	4	"	"	"	"	"	"	1	"	1	5	"	"	"	1	3	4	"	"	"	7	1	8	"	"	"	12	13	6	19	32	
	Nærs	10	8	18	1	3	4	"	"	"	"	"	"	"	1	1	5	"	"	"	1	1	2	"	"	"	2	5	7	"	1	1	10	8	5	13		
	Kosnes	16	12	28	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	1	"	"	"	"	"	"	"	6	3	9	"	"	"	9	10	9	19			
	Overskolden . .	8	1	9	"	3	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	1	1	2	"	"	"	"	"	4	2	6	"	"	"	8	9	1	4			
Vestre Randsdal	Grong	1	1	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	1	1	"	1	24		
	Snaasen	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	1	"	"	"	13			
	Veitstaden . . .	2	1	3	4	1	5	"	"	"	"	"	"	"	"	"	5	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	1	6	1	7				
	Stob	1	4	5	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	4	6				
Nordre Indherred	Sparbu	6	2	8	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	6	2		8	33	
	Indersøen . . .	10	8	18	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	3	4	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	11	11	22			
	Verbalen	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1				
	Vitersøen . . .	2	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	2				
Midt Indherred	Levanger	1	1	2	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	2	"	2	17		
	Stogn	4	2	6	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	3	2	5			
	Frosten	2	4	6	2	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4	4	8				
	Leviken	2	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	2				
Søndre Indherred	Nordre Stjørdal	1	2	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	2	3	3			
	Stjørdal																																					
Nordre Throndhjems Amt . .		85	54	139	11	10	21	"	"	"	"	"	"	2	4	6	27	1	1	2	3	5	8	"	"	"	19	14	33	"	1	1	44	75	47	122		122

TABEL V.

Oversigt over Til- og Afgang af Spedalske i 1859 i søndre Throndhjems Amt.

Læge- distrikt.	Præstegjeld.	Antal ved Udgangen af 1858.			Tilgang.										Afgang.										Antal ved Udgan- gen af 1859.			Tilf. i Læge- distrikt.	Tilf. i Amt.								
					Oversæde ved tidli- gere Tæl- linger.			Ind- flyttede.			Hjem- komne fra Stiftelser.			Ny Til- komne.			Sum af Til- kom- ne.	Helbrejede.			Døde.			Udflyttede.						Indlagte i Stift- telse.			Feilagtigt Opførte.			Sum af Af- gaae- de.	
		M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.		M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.			K.	Tilf.						
Nordre Fosen.	Bjørnør. . . .	19	12	31	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	1	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4	16	11	27	75		
	Kafford	5	1	6	2	"	2	"	"	"	"	"	1	"	1	3	"	"	"	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	1	7	1	8			
	Bjugn	5	"	5	1	"	1	"	"	"	"	"	1	1	2	"	"	"	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	1	5	1	6				
	Orlandet . . .	5	3	8	3	"	3	"	"	"	"	"	"	"	3	"	"	"	1	1	2	"	"	"	"	"	"	"	"	2	7	2	9				
	Stadsbygden .	9	9	18	4	"	4	"	"	"	"	"	2	1	3	7	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	15	10	25				
Søndre Fosen	Gitteren	8	7	15	4	1	5	"	"	"	"	"	"	"	5	"	"	"	1	"	1	"	"	1	"	1	1	4	5	7	9	4	13	34			
	Hævne	13	7	20	1	1	2	"	"	"	"	"	1	"	1	3	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	1	1	2	14	7	21					
	Strinden . . .	1	1	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	"	1				
	Bynesfjet . . .	1	"	1	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	2					
	Leinstrandens Sogn	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1				
Strinden . . .	Melhus Sogn	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	4				
Guldalen . . .																																1					
Throndhjems Stadsphysikat		1	2	3	1	"	1	1	"	1	"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	2	5	5			
Søndre Throndhjems Amt .		67	44	111	16	3	19	1	"	1	"	"	"	4	2	6	26	"	"	"	7	3	10	"	"	"	2	"	2	1	5	6	18	78	41	119	119

TABEL VI.

Oversigt over Til- og Afgang af Spedalske i 1859 i Romsdals Amt.

Løge- distrikt.	Præstegjeld.	Antal ved Udgangen af 1859.		Tilgang.												Afgang.															Antal ved Udgan- gen af 1859.			Tilf. i Løgedistrikt.	Tilf. i Amt.						
				Overføede ved tidli- gere Tæl- linger.			Ind- flyttede.			Hjem- komne fra Stiftelser.			Ny Til- komne.			Sum af Til- kom- ne.			Helbre- dede.			Døde.			Udflyt- tede.			Indlagte i Stift- telser.								Feilagtigt Opførte.			Sum af Af- gaae- de.		
				M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.						M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.
Nordre Nord- møre . . .	Kure	9	3	12	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	1	"	"	"	4	"	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4	5	4	9	23		
	Halve Sogn uden Torjul- vaag og Bø- fjord	3	6	9	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	6	9				
	Edø	6	1	7	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	4	1	5			
	Kvernes	5	7	12	3	"	3	"	"	"	1	"	1	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	"	1	1	2	8	5	13							
Søndre Nord- møre . . .	Fredø Sogn . . .	1	2	3	1	1	2	"	"	"	1	"	1	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	3	6	27			
	Dre Sogn . . .	6	1	7	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	2	2	"	"	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	6	2	8				
	Eurendal . . .	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1					
	Stangvit med Torjulvaag og Bøfjord af Halve Sogn . . .	6	4	10	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	"	1	6	3	9					
Indre Nord- møre . . .	Thingvold . . .	7	5	12	1	"	1	"	"	"	"	"	"	1	1	2	"	"	"	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	7	6	13	25			
	Sundal	1	1	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	2				
	Nesjet	3	1	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	"	"	"	1	2	1	3					
	Grytten	3	3	6	"	1	1	"	"	"	"	"	"	1	"	1	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4	4	8				
Indre Roms- dal	Bør	4	5	9	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4	5	9	20			

	Øst	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																							
	Mørø	5	3	8	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"

TABEL VII.

Oversigt over Til- og Afgang af Spedalske i 1859 i nordre Bergenhuus Amt.

Lægedistrikt.	Præstegjeld.	Antal ved Udgangen af 1858.			Tilgang.												Tilf. i 1859.	Afgang.												Tilf. i 1859.	Antal ved Udgangen af 1859.			Tilf. i Lægedistrikt.	Tilfammen i Amt.	
					Døds-ede ved tidligere Tællin- ger.			Ind- flyttede.			Hjem- komne fra Stiftel- ser.			Virke- ligt Til- komne.				Døde.	Udflyt- tede.			Ind- lagte i Stiftel- se.			Feilag- tigt Op- førte.											
		M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.			M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.		Tilf.					
	Sels	11	3	14	2	1	3	"	"	"	"	"	"	3	3	6	9	"	"	"	"	"	"	1	2	3	2	1	3	6	13	4	17			
	Davigen	8	3	11	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	2	2	"	1	1	"	"	"	2	1	3	2	"	2	6	5	2	7			
	Eid undt. Horningdal .	5	3	8	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	"	1	"	"	"	"	"	"	1	1	2	5	2	7				
	Bremanger af Kinn . .	1	3	4	"	1	1	"	"	"	"	"	"	2	2	4	5	"	"	"	"	"	"	3	3	"	"	"	3	3	3	6				
	Yttre Nordfjord	25	12	37	3	2	5	"	"	"	"	"	"	6	6	12	17	1	1	2	"	"	"	3	6	9	4	2	6	17	26	11	37	37		
	Horningdal af Eid . .	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
	Gloppen	6	1	7	1	1	2	"	"	"	"	"	"	3	2	5	7	1	"	1	"	"	"	3	2	5	"	"	"	6	6	2	8			
	Indvigen	1	2	3	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	"	"	1	2	3		
	Stryn	"	3	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	3			
	Indre Nordfjord	7	6	13	1	2	3	"	"	"	"	"	"	3	2	5	8	1	"	1	"	"	"	3	3	6	"	"	"	7	7	7	14	14		
	Kinn undt. Bremanger .	46	27	73	"	"	"	2	2	1	"	1	3	1	4	7	"	1	1	"	1	1	7	1	8	"	"	"	10	43	27	70				
	Afsevd	15	18	33	"	"	"	1	1	1	"	1	1	1	2	4	1	1	2	"	"	"	5	5	10	"	1	1	13	11	13	24				
	Yttre Holmedal	12	11	23	"	2	2	"	"	"	"	"	"	2	2	4	1	1	2	"	"	"	"	3	3	"	"	"	5	11	11	22				
	Yttre Søndfjord	73	56	129	"	2	2	"	3	3	2	"	2	4	4	8	15	2	3	5	"	1	1	12	9	21	"	1	1	28	65	51	116	116		
	Sølster	3	1	4	1	1	2	"	"	"	1	"	1	"	"	"	3	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	"	"	1	4	2	6			
	Førde. { Førde og Golsen																																			
	Sogne	15	15	30	1	"	1	"	"	"	1	"	1	1	"	1	3	1	"	1	"	1	1	3	2	5	"	"	"	7	14	12	26			
	Røstdal	25	37	62	"	3	3	"	0	"	"	"	"	1	7	8	11	1	2	3	"	1	1	3	6	9	1	2	3	16	21	36	57			
	Befring	13	10	23	1	"	1	"	"	"	"	"	"	1	2	3	4	"	"	"	"	"	"	1	3	4	1	1	2	6	13	8	21			

	Indre Holmedal . . .	11	10	21	"	1	1	"	"	"	1	"	1	1	1	2	4	1	1	2	"	"	"	1	2	3	"	"	"	5	11	9	20	
	Indre Søndfjord	67	73	140	3	5	8	"	"	"	3	"	3	4	10	14	25	3	3	6	"	2	2	9	13	22	2	3	5	35	63	67	130	130
	Ladevig	11	10	21	"	1	1	"	"	"	"	"	4	1	5	6	1	"	1	"	"	"	4	1	5	"	3	3	9	10	8	18		
	Evindvig	5	11	16	3	"	3	"	"	"	1	"	1	"	1	5	"	"	"	"	"	"	1	6	7	1	"	1	8	7	6	13		
	Yttre Sogn	16	21	37	3	1	4	"	"	"	1	"	1	4	2	6	11	1	"	1	"	"	5	7	12	1	3	4	17	17	14	31	31	
	Vif	6	14	20	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	"	"	1	"	"	"	"	"	2	2	4	"	"	"	4	5	12	17		
	Balestrand	6	5	11	"	"	"	"	1	1	2	"	2	"	"	"	3	2	"	2	"	"	1	1	2	"	"	"	4	5	5	10		
	Lefanger	5	14	19	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	3	4	"	"	2	1	3	"	1	1	8	3	9	12		
	Midtre Sogn	17	33	50	1	"	1	"	1	1	3	"	3	"	"	"	5	3	3	6	"	"	5	4	9	"	1	1	16	13	26	39	39	
	Sogndal	11	10	21	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	1	2	"	1	1	1	1	2	1	"	1	6	9	7	16		
	Gafslo	7	7	14	"	"	"	"	"	"	1	1	1	1	2	3	"	1	1	"	"	"	1	"	1	"	"	"	2	7	8	15		
	Lyster	10	10	20	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	"	"	2	"	2	3	8	9	17		
	Jostedal	2	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	"	1		
	Indre Sogn	30	27	57	1	"	1	"	"	"	1	1	1	1	2	4	2	3	5	"	1	1	2	1	3	3	"	3	12	25	24	49	49	
	Lerdal	14	7	21	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	1	2	1	"	1	2	1	3	2	"	2	8	9	5	14		
	Aurland	5	7	1	"	2	2	"	"	"	"	"	1	"	1	3	"	2	2	"	"	"	"	4	4	"	"	"	6	6	3	9		
	Lerdal	19	14	33	1	2	3	"	"	"	"	"	1	"	1	4	1	3	4	1	"	1	2	5	7	2	"	2	14	15	8	23	23	
	Nordre Bergenhuus Amt	254	242	496	13	14	27	"	4	4	9	1	10	23	25	48	89	14	16	30	1	4	5	41	48	89	12	10	22	146	231	208	439	439

TABEL VIII.

Oversigt over Til- og Afgang af Spedalske i 1859 i søndre Bergenhuus Amt.

Løge- distrikt.	Præstegjeld.	Antal ved Udgangen af 1858.			Tilgang.												Afgang.												Antal ved Udgangen af 1859.			Tilfammen i Løgedistrikt.	Tilf. i Amt.		
					Overseede ved tilb- gere Tæl- linger.			Ind- flyttede.			Hjem- komne fra Stiftelser.			Virkeligt Tilkomne.			Tilf. Tilf. i 1859.	Døde.			Ud- flyttede.			Indlagte i Stiftelse.			Frelagtigt Opførte.							Tilf. Tilf. i 1859.	
		M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.		M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.				Tilf.
	Bosf.	8	6	14	6	1	7	"	"	"	"	"	"	1	1	8	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	13	8	21		
	Bosf.	8	6	14	6	1	7	"	"	"	"	"	"	1	1	8	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	13	8	21	21	
	Lindaas	12	16	28	1	1	2	"	"	"	"	"	"	3	2	5	7	2	2	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4	14	17	31		
	Manger	5	7	12	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	"	"	1	"	1	"	"	"	2	4	7	11			
	Yttre Nordhordland . . .	17	23	40	1	2	3	"	"	"	"	"	"	3	2	5	8	2	3	5	"	"	"	1	"	1	"	"	"	6	18	24	42	42	
	Hofanger	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	2	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	3		
	Hougs	4	3	7	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	4	3	7		
	Sammer	3	7	10	"	1	1	"	"	"	"	"	"	1	"	1	2	"	2	2	"	"	"	2	2	"	"	"	"	4	4	4	8		
	Indre Nordhordland . . .	7	11	18	1	1	2	"	"	"	"	"	"	1	2	3	5	1	2	3	"	"	"	"	2	2	"	"	"	5	8	10	18	18	
	Fane	4	2	6	"	2	2	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"	"	1	"	1	1	"	1	"	"	"	2	2	4	6			
	Dus	5	7	12	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	1	6	6	12			
	Fuse	6	13	19	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	2	2	"	"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	1	7	13	20			
	Sund	3	4	7	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	"	"	1	2	4	6			
	Fjeld	7	3	10	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	5	3	8			
	Karstad	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1			
	Dom- og Korskirken																																		
	Landfogne . . .	1	1	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1	1			
	Midthordland	26	30	56	1	2	3	1	"	1	"	"	"	1	1	2	6	3	"	3	1	"	1	2	2	4	"	"	8	23	31	54	54		
	Rødal	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"			

	Ringfervig.	11	7	18	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	"	"	1	1	"	1	"	"	"	"	"	1	"	1	2	10	7	17		
	Ulvig.	3	3	6	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	1	3	2	5		
Indre Gardanget		14	11	25	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	"	"	1	1	2	3	"	"	"	"	"	1	"	1	4	13	9	22	22	
	Bisker	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1		
	Strandebarm . . .	6	5	11	"	"	"	"	"	"	1	"	1	1	"	1	2	2	1	3	"	"	"	1	"	1	"	"	4	5	4	9		
	Qvindherred . . .	7	3	10	1	"	1	"	"	"	1	1	"	"	"	2	"	"	"	"	"	2	"	2	"	"	"	2	6	4	10			
Yttre Gardanger		13	8	21	1	"	1	"	"	"	1	1	2	1	1	2	5	2	1	3	"	"	"	3	"	3	"	"	6	11	9	20	20	
	Stonevig	4	3	7	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1	1	1	1	2	"	"	"	"	"	"	"	"	2	4	2	6		
	Etne	2	6	8	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	6	9		
	Hjelberg	4	9	13	"	"	"	1	"	1	"	"	"	"	2	2	3	"	"	"	1	"	1	1	"	1	"	"	2	3	11	14		
Indre Søndhordland . . .		10	18	28	"	"	"	1	"	1	"	"	"	2	2	4	5	1	1	2	1	"	1	1	"	1	"	"	4	10	19	29	29	
	Lysnæs	5	7	12	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	5	7	12		
	Stordøen	18	14	32	2	"	2	"	"	"	"	"	"	1	1	2	4	1	"	1	1	"	1	2	2	4	"	"	6	17	13	30		
	Finnaas	25	14	39	2	2	4	"	"	"	1	"	1	1	1	2	7	5	"	5	"	"	"	2	2	4	"	"	9	22	15	37		
Yttre Søndhordland . . .		48	35	83	4	2	6	"	"	"	1	"	1	2	2	4	11	6	"	6	1	"	1	4	4	8	"	"	15	44	35	79	79	
Søndre Bergenhuus Amt.		143	142	285	14	8	22	2	"	2	3	1	4	10	11	21	49	17	9	26	3	"	3	11	8	19	1	"	1	49	140	145	285	285

TABEL IX.

Oversigt over Til- og Afgang af Spedalske i 1859 i Stavanger Amt.

Lægedistrikt.	Præstegjeld.	Antal ved Udgangen af 1858.			Tilgang.												Tilkomne i 1859. Tilf.	Afgang.												Antal ved Udgangen af 1859.			Tilf. i Lægedistrikt.	Tilfammen i Amt.		
					Dørfede ved tidligere Tællinger.			Indflyttede.			Hjemkomne fra Stiftelser.			Virkeligt Tilkomne.				Døde.			Udflyttede.			Indlagte i Stiftelse.			Fetlagtig Dørforte.									
		M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.		M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	Tilf. i 1859.						
Fæbderen og Dalerne	Lunde	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	2	"	1		
	Sogndal	2	"	2	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	"	"	1	"	"	"	1	"	1	"	"	"	"	"	"	1	2	"	2			
	Egersunds By- og Land- sogn	"	3	3	2	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	1	2	3	5				
	Helleland	1	3	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	3	4					
	Klep	4	7	11	2	"	2	"	"	"	1	"	1	"	"	"	3	"	1	1	1	"	1	"	"	"	"	"	2	6	6	12	12			
Stavanger	Hetland	6	4	10	"	1	1	"	"	"	1	"	1	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	5	12				
	Haaland	3	"	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	1	1	2	4	5				
	Stavanger By	1	4	5	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1	1	"	"	"	"	"	1	"	1	"	1	1	1	2	2	4				
	Høiland	3	2	5	"	1	1	"	"	"	1	"	1	"	1	"	3	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	1	1	3	12	11	23	23		
Søndre Rysfjelle	Hjelmeland	1	2	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	2				
	Kennefj	6	4	10	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	6	4	10			
	Strand	3	4	7	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	3	6				
	Hinnø	3	3	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	3	9				
Nordre Rysfjelle	Sand	2	2	4	"	2	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	1	"	1	"	1	"	1	1	4	5				
	Jelse	5	3	8	2	"	2	"	"	"	"	"	"	1	1	"	3	"	1	1	"	"	"	1	"	1	"	1	1	2	3	6	8			
	Ekfjeld	10	8	18	"	1	1	"	"	"	1	"	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	3	3	4	10	7	17			
	Nærstrand	3	4	7	1	1	2	"	"	"	"	"	"	2	2	"	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4	7	11			
	Rikefjeld	2	2	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	2	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	2	4	6			
Vestre Rysfjelle	Studebæsnæs	9	9	18	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	2	"	2	"	"	"	"	2	2	5	7			
	Lorvefjeld	3	5	8	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	5	6	13			
	Lysvær	7	9	16	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	3	7	10	18		
	Augsvaldsnæs	8	9	17	2	2	4	"	"	"	"	"	"	1	"	1	3	"	"	"	"	"	1	"	1	2	1	3	4	8	10	18				
Stavanger Amt	76	81	157	8	7	15	"	"	"	3	"	3	3	6	9	27	1	4	5	1	"	1	6	"	6	5	8	13	25	77	82	159		159		

TABEL X.

Oversigt over Til- og Afgang af Spedalske i 1859 i Bergens By, Stiftelserne undtagne,
Lister og Mandals Amt, Nedencæs og Raabygdelagets Amt.

	Antal ved Udgangen af 1858.			Tilgang.												Afgang.												Antal ved Udgangen af 1859.			Til- sammen i Vege- distrikt.		
				Overseebe ved tidli- gere Læ- linger.			Ind- flyt- tede.			Hjem- komne fra Stiftelser.			Birkeligt Tilkomne.			Tilf. Tilf. i 1859.	Døde.			Ud- flyt- tede.			Indlagte i Stiftelse.			Fetlagtigt Opførte.						Tilf. Tilf. i 1859.	
	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.		M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.					
Bergens Stadsphysikat	4	3	7	1	"	1	1	"	1	1	1	2	1	"	1	5	"	"	"	"	"	"	3	"	3	"	"	"	3	5	4	9	9
Hitters Sogn, Flekkefjords Distrikt .	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	"	"	1	"	1	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	2	2	
Farsund, Lyngdals Distrikt	"	2	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1	1	1	
Holts Sogn, Østre Nebenæs Distrikt	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1	1	
	5	5	10	1	"	1	2	"	2	1	1	2	2	"	2	7	"	1	1	"	"	"	3	"	3	"	"	"	4	8	5	13	

TABEL XI.

Oversigt over Til- og Afgang af Spedalske i 1859 i Stiftelserne i og ved Bergen.

Stiftelse.	Belæg ved Udgangen af 1858.			Tilgang.															Tilfam. Koplejede i 1859.	Afgang.															Tilfam. Afgaabe i 1859.	Belæg ved Udgangen af 1859.								
				Fra nor- dre Ber- genhuus Amt.			Fra sen- dre Ber- genhuus Amt.			Fra Bergens By.			Fra Sta- vanger Amt.			Fra an- dre Dele af Riger.				Fra en anden Stiftelse.			Tilfsammen Tilkomne i 1859.			Døde.	Hjemret- te med Tilla- belse.			Hjemret- te uden Tilla- belse.			Hjem- sendte som ikke Spe- dalske.						Til en anden Stiftelse.					
	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.		M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.		M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.		Tilf.								
Pleiestiftelsen No. 1 .	111	137	248	30	34	64	11	7	18	2	"	2	5	"	5	"	"	"	"	"	"	48	41	89	337	23	23	46	9	"	9	1	1	2	"	1	1	2	2	4	62	124	151	275
St. Jørgens Hospital	51	60	111	5	8	13	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	5	8	13	124	10	8	18	1	1	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	20	45	59	104
Lungegaardshospitalet	29	15	44	5	8	13	"	1	1	1	"	1	1	"	1	4	1	5	2	2	4	13	12	25	69	2	"	2	8	3	11	2	"	2	1	2	3	"	"	"	18	29	22	51
Tilfsammen .	191	212	403	40	50	90	11	8	19	3	"	3	6	"	6	4	1	5	2	2	4	66	61	127	530	35	31	66	18	4	22	3	1	4	1	3	4	2	2	100	198	232	430	

TABEL XII. Oversigt over Til- og Afgang af Spedalske i Stiftelserne i Molde og Throndhjem samt i Nambals Sygehus's Pleieafdeling i 1859.

Stiftelse.	Belæg ved Udgangen af 1858.			Indkomne i 1859.			Afgang i 1859.						Belæg ved Udgangen af 1859.			
							ved Død.			ved Hjemsendelse.						
	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	
Refnes, begge Afdelinger	25	30	55	2	7	9	5	2	7	„	1	1	22	34	56	
Landets Kurerkammer i Throndhjem	7	8	15	2	1	3	2	1	3	„	„	„	7	8	15	
Pleieafdelingen ved Nambals Sygehus	„	„	„	21	15	36	3	3	6	7	3	10	11	9	20	
Tilsammen	32	38	70	25	23	48	10	6	16	7	4	11	40	51	91	

TABEL XIII. Kortfattet Oversigt over Antallet af bekjendte Spebalske i de fem nordlige Rystamter samt i Christians, Hedemarkens og Afershus Amter samt over Til- og Afgang i dette Antal i 1859.

A m t.	Antal ved Udgangen af 1858.			Tilkomne i 1859									Afgang i 1859 ved Helbredelse, Død eller som fejlagtigt Opførte.			Antal ved Udgangen af 1859.			
				som Overseede ved tidligere Tællinger.			som nye Tilfælde.			Tilsammen.									
	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	M.	K.	Tilf.	
Finmarkens Amt	23	19	42	3	3	6	"	"	"	3	3	6	1	3	4	25	19	44	
Nordlands Amt	83	76	159	10	9	19	4	4	8	14	13	27	14	11	25	83	78	161	
Nordre Thronbhjems Amt med Alhus*)	85	54	139	11	10	21	2	4	6	13	14	27	7	10	17	86	56	142	
Søndre Thronbhjems Amt med Rurertammer . .	74	52	126	17	3	20	4	2	6	21	5	26	10	9	19	85	49	134	
Romsdals Amt med Refnes	129	119	248	18	8	26	5	5	10	23	13	36	19	6	25	135	127	262	
Christians Amt	8	9	17	4	2	6	"	"	"	4	2	6	"	2	2	12	9	21	
Hedemarkens Amt	"	"	"	1	2	3	"	"	"	1	2	3	"	"	"	1	2	3	
Afershus Amt	"	"	"	"	2	2	"	"	"	"	2	2	"	"	"	"	2	2	
Tilsammen	402	329	731	64	39	103	15	15	30	79	54	133	51	41	92	427	342	769	

*) Alhus betegner Pleieafdelingen ved Randsbals Sygehus.

TABEL XIV. Oversigt over de Spebalske i de 5 sydligere Ryslamter og Bergens By, Sliftelserne undtagne, i 1859.*)

	Antal ved Udgangen af 1858.	Tilgang i 1859.		Tilsammen Tilkomne i 1859.	Afgang i 1859.			Tilsammen Afgaaede i 1859.	Antal ved Udgangen af 1859.	
		Overseede ved tidli- gere Tæl- linger, Hjemkom- ne fra Sliftelser og Ind- skilte.	Nye Til- føje.		Døde.	Indlagte i Sliftelser.	Udsatte Udvandre- de og fælgagtigt Opførte.			
Nordre Bergenhuus Amt	496	41	48	89	30	89	27	146	439	*) 1 udvandrede til Amerika.
Søndre Bergenhuus Amt	285	28	21	49	26	19	4*)	49	285	
Bergen uden Høspitaler	7	4	1	5	"	3	"	3	9	
Stavanger Amt	157	18	9	27	5	6	14	25	159	
Lister og Mandals Amt	2	1	1	2	1	"	"	1	3	
Nedenæs Amt	1	"	"	"	"	"	"	"	1	
Tilsammen	948	92	80	172	62	117	45	224	896	

*) Det samlede Antal Spebalske, som kendtes i Riget ved Udgangen af 1859, var altsaa:

1. I Sliftelserne i og ved Bergen (cfr. Tab. XI)	430 Spebalske.
2. I de 5 sydlige Ryslamter og Bergens By, Sliftelserne undtagne (cfr. Tab. XIV)	896 —
	Tilsammen 1326 —
3. I de 5 nordlige Ryslamter samt i Akershuus, Hedemarkens og Christians Amter (cfr. Tab. XIII)	769 —
	Tilsammen i hele Riget 2095 Spebalske.

TABEL XV. Oversigt over det bekjendte Antal Spedalske ved de 4 sidste Tællinger i de 5 sydlige Rysstamter og Bergens By, Hospitalerne, medregnede.

	1856.	1857.	1858.	1859.
Nordre Bergenhuus Amt	606	485	496	439
Søndre Bergenhuus Amt	352	289	285	285
Bergen med Hospitaler	171	365	440	439
Stavanger Amt	185	189	157	159
Vifter og Mandals Amt	3	2	2	3
Nedenæs Amt	"	"	1	1
Tilfsammen	1317	1330	1351	1326

TABEL XVI. Oversigt over Tilgang af Spedalske formedelst Dverseer ved tidligere Tællinger og over Afgang ved Dødsfald i 1857, 1858 og 1859 i de 5 sydlige Rysstamter og Bergens By, Hospitalerne medregnede.

	Tilgang af Dverseer.			Afgang af Døde.		
	1857.	1858.	1859.	1857.	1858.	1859.
Nordre Bergenhuus Amt	101	50	27	58	20	30
Søndre Bergenhuus Amt	31	19	22	30	20	26
Bergen med Hospitaler	3	3	1	54	69	66
Stavanger Amt	14	6	15	16	17	5
Vifter og Mandals Amt	"	"	"	1	"	1
Nedenæs Amt	"	1	"	"	"	"
Tilfsammen	149	79	65	159	126	128

TABEL XVII.

Oversigt over Forholdet af de i nordre og søndre Bergenhuus Amt, Bergens By og Stavanger Amt værende Spedalskes Rjon ved de 4 sidste Tællinger.

	1856.		1857.		1858.		1859.	
	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.
Nordre Bergenhuus Amt	49,3	50,7	50,3	49,7	51,2	48,8	52,6	47,4
Søndre Bergenhuus Amt	46,02	53,98	48,09	51,91	50,2	49,8	49,1	50,9
Bergen med Hospitaler	44,5	55,5	44,4	55,6	47,6	52,4	46,2	53,8
Stavanger Amt	48,1	51,9	49,7	50,3	48,4	51,6	48,4	51,6
Tilsammen	47,6	52,4	48,1	51,9	49,5	50,5	49,3	50,7

TABEL XVIII. Oversigt over Alderen hos de i Pleiestiftelsen No. 1 ved Udgangen af 1859 værende Spedalske.

Rjon.	Gifte.	Ugifte.	Under 5 Aar.	Fra 5—10 Aar.	10—15	15—20	20—25	25—30	30—35	35—40	40—45	45—50	50—55	55—60	60—65	65—70	70—75	75—80	80—85	Tilf.	Under 20 Aar.	Mel-lem 20 og 50 Aar.	Over 50 Aar.
Mænd . .	30	93	2	1	6	11	20	24	18	10	9	5	8	4	4	"	"	1	"	123	20	86	17
Kvinder. .	31	121	1	2	9	13	24	22	22	13	11	9	10	5	6	2	2	1	"	152	25	101	26
Tilsammen	61	214	3	3	15	24	44	46	40	23	20	14	18	9	10	2	2	2	"	275	45	187	43

Rettelse til Marsberetningen for 1858.

Side 55 i Overskriften til Tabel XVII, 2den Linie, staar: „Stiftelserne medregnede“
istedetfor: „Stiftelserne uberegnete.“

